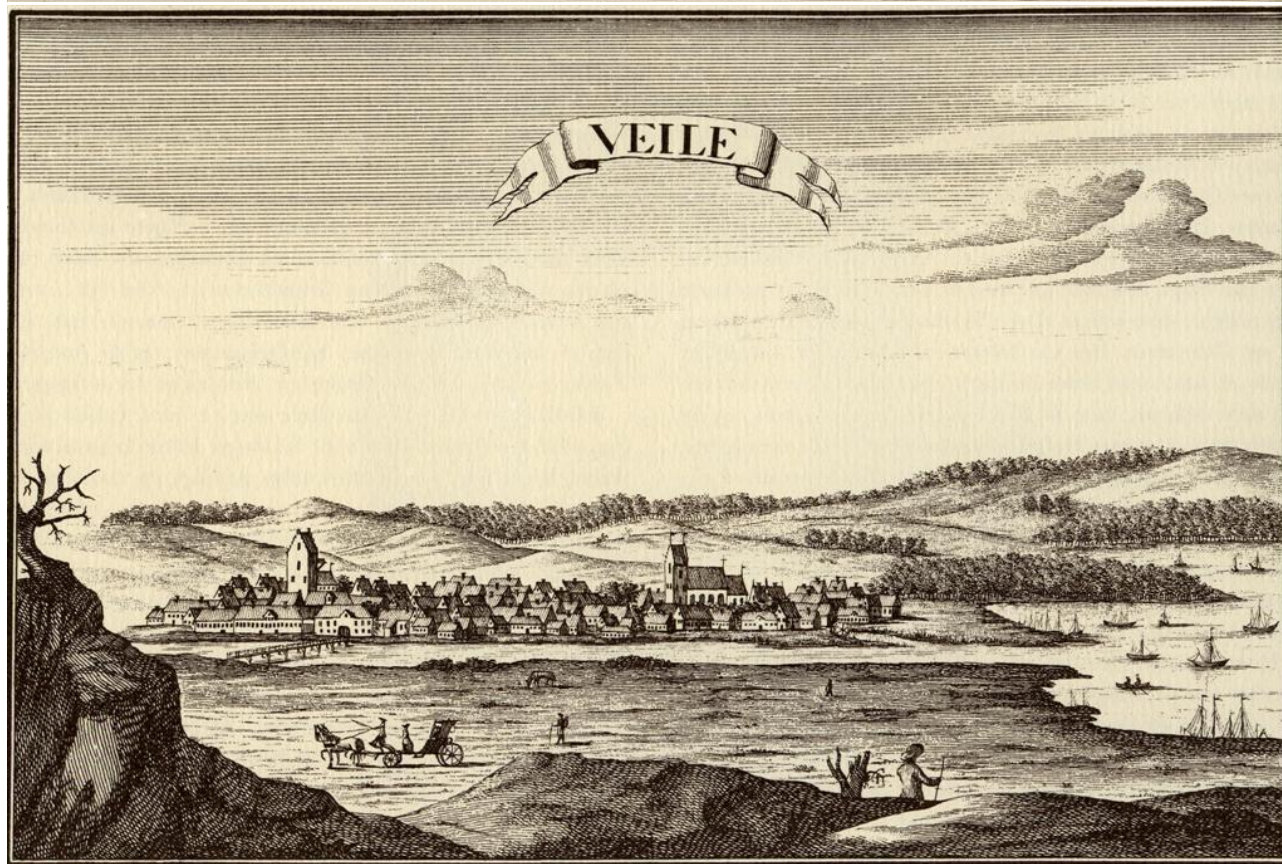
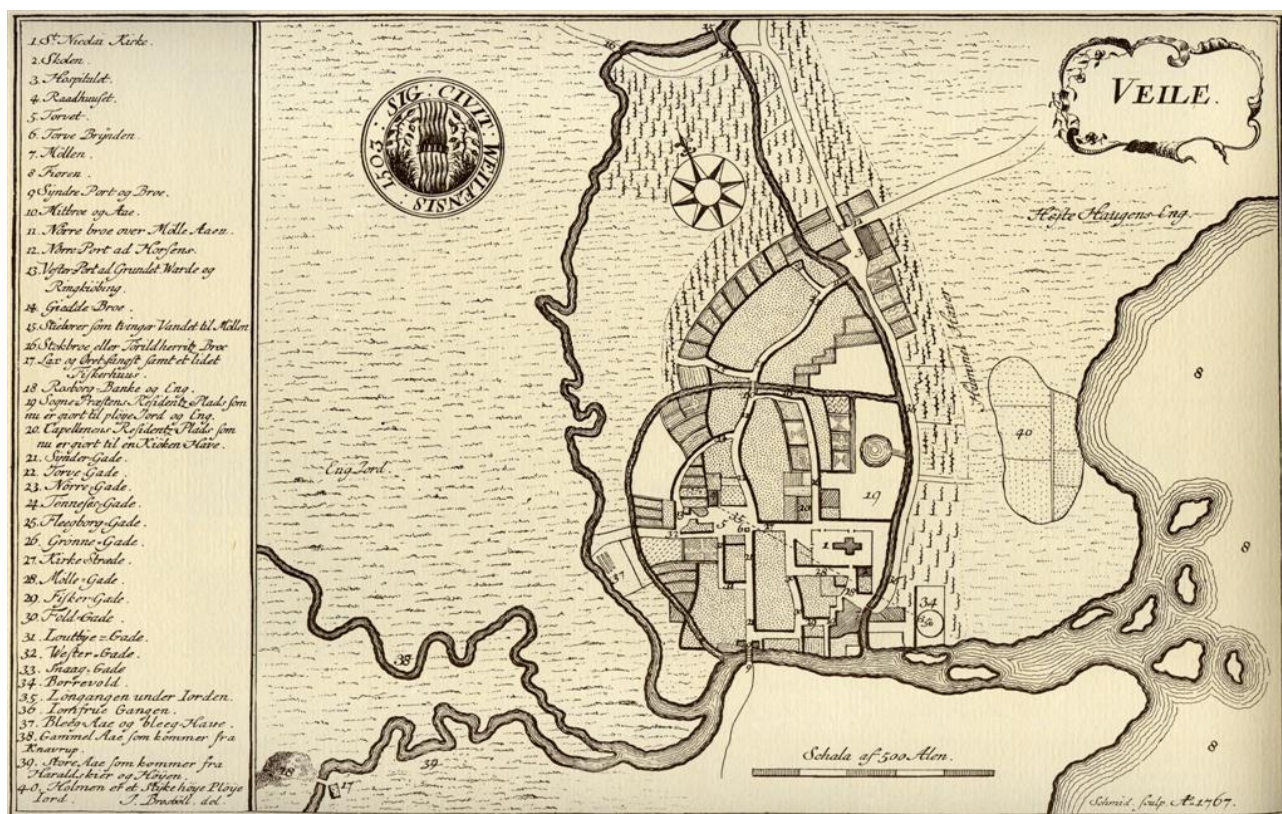

Veile.

Veile er en liden Kiøbstad, liggende i Nørvangherred, 4 Mile fra Kolding, 4 Mile fra Horsens og 3 Mile fra Fridericia, under den 55 Gr. 45 Min. Latitudinis og 25 Gr. 24 Min Longitudinis. Byen ligger vel i en Dal, men dog paa en Forhøining, som reiser sig over Engen, der igjen omringes af høie Bierge, skønne Skove, frugtbare Agre, Tofte og Haver, tet hos den fiskerige Veile-Fiord, omarmet af endeel rindende Aaer og friske Kilder, hvortil kan legges Luftens Sundhed, som alt gjør Stedet yndigt og angenemt samt mindre kostbart at leve paa, end i endeel andre Kiøbsteder har ogsaa draget adskillige smukke Familier til at boe her.

Navn. Navnet skrives og udsiges nu mest Veile, men meget rettere er Vedel eller Vedle. Gamle Documenter nævne det Vetglæ, Wæthlæ, Wæthel, Wethel, Wedel, Wedele, og med mange flere smaa Forandringer. Det er rimeligt, at Navnet har sin Oprindelse af der Vaade og Vand, som den liden Banke, Byen ligger paa, har været omgiven med, og som formodentlig har været en Art af en saa kaldet Veile, Vedle eller Vad at fare over.

Vaaben. Byens Vaaben er endeel Strømme, løbende imellem tvende høie Bierge, og med en Broe over i Form af en Bue, som sammenføier disse Bierge, hvilke med høie Træer ere beplantede. Dette sigter alt paa Byens Situation, og sees saaledes i dens gamle Stads-Sigil, som har denne Omskrift; SIGILLVM CIVITATIS WEDELENSIS. (936).

Ælde og Merkværdigheder. At Veile er en meget gammel Bye, er ganske troligt, men man bør heller ikke paa Lysanders Regning ophøie Byens Alder til mange Secula før Christi Fødsel og til en Tid, da Landet endnu neppe havde faaet Indbyggere. Rimeligere kunde det være at henhøre Byens Oprindelse til Droning THYRES og hendes Søns Kong HARALD BLAATANDS Tider, saafremt det er vist, at de tvende Herregaarde Tyrsbek og Haraldskier, som Veile ligger imellem af dennem ere anlagte og saa kaldede; thi i saa Fald skulde de tvende fordum befæstede Steder ved Byen, Rosborg og Borgevold, være opførte, for deraf at forsvare Indgangen ved Fiorden og Opgangen ad Aaen til den Skibshavn, som Traditionen tillegger Kong HARALD at have indrettet ved Haraldskier i Skibet Sogn, som deraf skal have Navn. Ved hvilken Leilighed Veile kan have begyndt at blive Bye og samle Indbyggere. Pladserne, hvor Rosborg og Borgevold have staaet, høre Byen til, og avles nu Korn derpaa. Det ældste, man ellers veed om denne Bye, er, at der i eller kort efter det Aar 1227 da Dominicaner eller Prædike-Brødre nyligen var komne her ind i Landet, ogsaa er anlagt et Kloster i Veile for denne Munke-Orden. 1247 blev Byen afbrændt af Hertug Abels Krigsfolk. 1256 holdt Erkebiskop Jacob Erlandsön til Veile et Kirke-Møde, hvori den berygtede Constitution imod Kongen: Cum Ecclesia Daciana, blev udgiven, hvilken forvoldte saa megen Ulykke i Landet. 1279 blev af Erkebiskopen Trud Torstensön atter til Veile holdt et Concilium provinciale. 1317 holdte Kong ERIK MENVED en Herredag til Veile, paa hvilken Johannes af Berle forskrev sig til at staae Kongen bi, og Kongen igjen gav ham et Beskyttelses-Brev. 1326 havde Kong VALDEMAR af Slesvig en Forsamling hos sig i Veile, og da forlænedes Hr. Ludvig Albretsön med Viborg og Nørre-Jyllands Landsting. 1340 opregnes Vedel under Kolding Slots Fogderie iblant de Kiøbsteder i Nørre-Jylland, (937) som Hertugen af Slesvig skulde indløse til Kong VALDEMARS Haand fra Greverne af Holsten. 1345 var Kong VALDEMAR udi Veile, og der sluttede et Forbund med Hertug Valdemar af Slesvig. 1434 findes Kong ERIK af Pomern at have holdt Retterting udi Wedel. 1513 fik Ove Vincentisön af Kong CHRISTIAN II Livsbrev paa aarlig Byskat udi Vætle. 1515 efter Mikkelsdag har Kong CHRISTIAN II været i Veile. 1518 stiftede Borgemester Niels Jonssön i Veile Trefoldigheds Capel der ved Kirken. 1523 giestede Kong

CHRISTIAN II i denne Borgemesters Huus udi Veile til Herberg, og var der, Landsdomer Mogens Munk var til Giest hos Kongen og paa den bekiende Maade overgav Raadets og Adelens Opsigelse-Brev. I bemelte Aar 1523 opkom i Veile en farlig Ildebrand, som fortærede det meste af Byen. 1530 opkom atter en Ildsaaede Veile, som foruden flere Bygninger afbrændte det gamle Raadhuus. 1535 har Kong CHRISTIAN II været udi Veile. I denne Konges og Kong FRIDERIK II Tider var i Veile en Raadmand, ved Navn i Hans Sörensen, som var begge disse Kongers Støvlemager og meget berømt for sit Handverk; deraf er det at Veile-Støvler ere komne for Orde. 1584 grasserede Pesten i Veile, som borttrykkede 500 Mennesker. 1595 om Foraaret opkom en Ildebrand i Møllen, som brændte Fiskergaden og Syndergaden 37 Gaarde og Boliger af, samt syndre Porthuus. Men verre var Byens Skiebne, da de Keiserlige 1627 indlagde i Veile 600 Mand Fodfolk og to Compagnier Ryttere med 300 Heste; disse Folk forskandsede sig paa Raadhuset og i Kirken, nedbrøde, brændte, og ødelagde henved 200 Huse og Bygninger i Byen, ved hvilken Leilighed Byens Archiv, som forvaredes i et Skab paa Raadstuen, blev bortrøvet og spoleret 1644 og 1658 havde Veile nye fiendtlige Besørgelser af de Svenske. 1739 blev Veile igien hiemsøgt med Ildsaaede, da en god Deel af Byen afbrændte (938) med begge Presternes Residentzer, hvilke ei endnu ere opbygte. Skaden vurderes for 6000 Rdlr. og Kongen gav 3000 Rdlr. til Byens Opbyggelse. 1744 merkedes Jordskælv i Veile og andensteds i Landet. Endelig er denne liden Bye merkvaerdig af de mange lærde Mænd og bekiendte Familier, som derfra har deres Herkomst og taget det Tilnavn Vedel, Veile eller Velleius, saasom især den berømte Historicus Andreas Velleius eller M. Anders Sörensen Vedel, som var fød i Veile 1542 og har efterladt en stor Afkom af samme Tilnavn, Johannes Canuti Welleius, hvis Fader var Mads Nielsen og Farfadere ovenmeldte Niels Jonsen begge Borgemestere i Veile, som selv var Biskop i Fyen og Stamfader for den Familie Jacobæus, Clemen Sörensen Wedel Borgemester i Veile 1606 og Provst i Jellingsyssel, som 1635 blev Laugmand i Tønsberg.

Privilegier. I den Keiserlige Krig, som oven er meldt, bleve alle Byens Privilegier og gamle Breve ødelagte og forkomne. Ikke desmindre ere dog nogle deraf efter Freden blevne fornyede og stadfæste 1635 af Kong CHRISTIAN IV. Hvori Byens ældste Friheder har bestaaet, og af hvem givne, veed man nu ikke, men de som vides, ere følgende: 1.) Den Slesvigske Kong VALDEMARS Privilegier bestaaende i adskillige Artikler og tillige stadfæstende fremfarne Kongers Privilegier, 1327. 2.) Kong VALDEMAR IV Stadfæstelse paa sin Faders og Forfædres Privilegier, hvori bevilges at Borgerne ikke maae stevnes andensteds end for deres eget Birk 1355. 3.) Kong CHRISTOFFERS Beskiermelse-Brev og Stadfæstelse paa Byens Privilegier. 4.) Kong CHRISTIAN I Stadfæstelse paa Byens Privilegier 1442. 4.) Kong CHRISTIAN I tildømmer Tørlidherreds Mænd at holde Stokkebroe vedlige, og forbyder at ingen uden Borgerne maae kiøbslaae med Tydske Mænd i Vedle, men ingen paa Landet eller (839) uden for Byen handle med dem 1466. 6.) Kong HANS stadfæster sin Faders Kong CHRISTIERNs og fremfarne Kongers Privilegier, og tillige forunder Byen Kronens Jord Løgger Mark med Skov og al Tiliggelse, som ligger uden for Vedle, hvoraf de aarlig skulde give en Tønde Smør til Prior og Brødre i Sortebrødre-Kloster udi Vedle, 1484. 7.) Kong HANS sælger og skøder til Veile Bye Romsgaard liggende uden for Byen, som herefter skulde ligge under og i Vedle Byfred og Bye-Ret, og skulde de deraf aarlig give 14 Mark Penge 1504. 8.) Kong CHRISTIAN III under og giver Borgerne i Vedle de to Humlegaarde og Kaalgaarde, som ligge vesten ved Klosteret inden deres Byfred, med den Tegelgaarde, liggende synde Vedle, som hørde til Sortebrødre Kloster, at nyde, bruge og beholde for en fri Byens Eiendom 1535. 9.) Kong CHRISTIAN III benaader de afbrændte Borgere med Frihed for Skat,

Rytterhold, Landsknegte, og anden Besværing i tre Aar 1546. 10.) Kong CHRISTIAN III Stadfælse paa forbemeldte Kong HANSES Privilegie 1484. Dat. 1553. 11.) Kong FRIDERIK II Stadfæstelse paa Byens Privilegier 1560 Kong FRIDERIK II Benaading for Indvaanerne i Vedle, Kolding og Assens, at Prester og Bønder Udenbyes, som der arve, købe, eller pante Gaarde, Grunde, Humlehaver, Ager og Eng, skal betale Tynge og Skatter deraf lige med andre Borgere 1579 13.) Kong FRIDERIK II Bevilling paa Ladegaarden, som ligger oven og synden for Vedle og giver aarlig en Tønde Smør, dog en Kronen vilde have samme Ladegaard igien, skulde Byen nyde derfor 1000 gode uforfalskede Daler, som de derfor til Indfæstning havde givet 1572. 14.) Kong CHRISTIAN IV. Confirmation paa Kronens Jord, Skov, Mark og Eiendom at blive ved Vedle Bye, og at ingen af de omliggende maae tilforhandle sig samme, men alene skal forblive til dennem som ere Borgere og boesidende i Vedle, hvorfor de Udenbyes skal (940) nyde betalt, hvad de derfor have givet, og igien komme til Kronen og Byen 1588. 15.) Kong CHRISTIAN IV. Confirmation paa ovenmeldte Kong HANSES Skiøde af 1504 Dat. 1590. 16.) Kong CHRISTIAN IV Stadfæstelse paa Byens Privilegier 1598. 17.) Kong CHRISTIAN IV. Confirmation paa Kiøbmændenes Skraa i Veile, bestaaende af 32 Artikler 1605. 18.) Kong CHRISTIAN IV bevilger Vedle at hugge i deres Skov til Byens Behov og Nødtørst, dog at samme af de fornemste Borgere aarlig udvises, at intet skeer til Upligt og Skoven ikke forhugges 1660 19.) Kong CHRISTIAN IV Confirmation paa de tvende ovenmeldte Kong CHRISTIAN I Benaadinger af 1450 og 1466. 20.) Kong CHRISTIAN IV. Confirmation og Fornyelse paa Byens gamle Privilegier, som i den Keiserlige Feide vare spolerede og forkomne 1635. 27 Martii. Siden ere Byens Privilegier confirmerede af alle efterfølgende Konger. See videre HOFMANS Fundatzer Tom. IV. 724.

Gader og Torv. Byen er iddeelt i fire Fierdinger, og indeholde disse Gader: Syndergade. Torvegade. Nørregade. Tønneses Gade. Flegborg-Gade. Grønnegade. Kirkestræde. Møllegade. Fiskergade. Foldgade. Loutbygade. Vestergade nu mest ubebygget. Snoggade. Byens Torv har forud været Sorte-Brødre-Klosters Kirkegaard, som endnu kiendes, naar de graves, af opkastede Dødning-Been. Paa Torvet er Brynden eller Byens Kilde.

Andre Pladser. Af andre Pladser omkring Byen, som ved Navn opregnes, ere følgende. 1.) Rosborg, en liden Banke sydost for Byen, ved Aaen som kommer fra Haraldskier, synes forud at have været bebygget, med Volde omgivet, og formodentlig et lidet Citadel eller en Skanse til Forsvar for Opgangen i Aaen, der sees endnu et Bryndsted, sat med Steen og tilgroet med Jord, denne Banke med et Stykke Eng omkring tilhører Byen og bortleies aarlig. 2.) Borgevold, (941) liggende sydost for Byen ved Fiordens Indløb, der hvor Aaerne udgyde sig i Fiorden, synes og at have haft Bygning og været med Volde og Graver befæstet, nu saaes og pløies paa denne Banke, rundt omkring er Eng-Jord og østen derfor en endnu saa kaldet Hestehave; Imellem Klosteret, som nu er Raadhuset, og Borgevold, berettes i gamle Dage at have gaaet en muret Løngang under Jorden, som man adskillige gange ved Gravning til Brynde og Bygninger har trosset paa. 3.) Holmen er et Stykke høit Pløieland østen for Byen ved Fiorden liggende i Hestehaven, hvori kan saaes ved 11 á 12 Tdr. Rug. 4.) Jomfrue-Gangen gaaer langs uden om Mølle-Aaen. 5.) Bleg-Haven, en Plads vesten for Byen hos den saa kaldte Belg-Aa, hvor man bleger Lintøig.

Porte og Broer. Byen haver følgende trende Porte, Synder-Port, Nørre-Port og Vester-Port. Af Broer nævnes Synder-Broe over Aaen ved Synder-Port, Nørre-Broe over Mølle-Aaen ad Nørre-

Port, Midtbroe over Aaen som løber igiennem Byen, Giedde-Broe, og Stok-Broe eller Tyrildherred Broe, begge norden for Byen.

Bygninger. Byens private Bygninger ere i alt 165 Gaarde og Huse alle af Bindingsverk, de fleste af én, men somme af to eller tre Etager, mesten alle med Qviste, og de Gamle med Gavle ud til Gaden. Paa et Par Huse findes det Aarstal 1581. Af de gamle er det Hiørnehuus ved Torvet, paa venstre Haand naar man gaaer ind i Kirkestrædet, det anseeligste og tillige merkværdigste, thi det var der, Kong CHRISTIAN II 1523 logerede hos Borgemester Niels Jonssön, da han fik Raadets og Adelens Opsigelses-Brev, hvorhos er blevet anmerket, at dette Huus i sidste Ildebrand 1739 forunderligen blev sparet, da andre omliggende Bygninger, Væg til Væg, reent opbrændte. Efter bemelte Ildebrand ere mange smukke Bygninger opførte, saa er og bemelte gamle Huus 1764 til største Deelen nedbrudt og ombyggt. Hver Gaard og Huus har sin Have med gode Jord- og Træ-Frugter. (942)

Kirken, som er kaldet St. Nicolai Kirke, holdes for at være meget gammel og bygt enten udi Kong HARALD BLAATANDS eller snarere i Begyndelsen af Kong KNUD den Stores Tid. Den har af Førstningen været meget liden og alene bestaaet af den mellemste og nordeste Gang, hvorimellem ere 5 Piller, men har siden Tid efter anden faaet 6 grundmurede Tilbygninger, nemlig, Choret, det flakke Taarn, Sacristiet, den syndre Gang, det nordre Capel, og endelig det syndre eller Trinitatis Capel bygt 1518 af Borgemester Niels Jonssön, som døde 1528 og deri med sin Familie har sin Begravelse. Herom vidner en Latinsk Inscription med Munke-Bogstaver under Hvælvingen, saavel som en gammel Dansk Inscription, som begge læses Marm. Dan. T. II. P. 77. Den Latinske Inscription er nu mesten udkalket, men har været fornyet af Stifterens Søns Sønnesøn D. Matthias Jacobæus Liv-Medicus og Prælat i Aarhuus Domkirke, med saadan Hosskrift: In Memoriam æviternam piorum avorum Matthias Jacobus Med. Doct. Suis sumptibus restaurari curavit Anno 1619 1. Maji. Den Danske Inscription er saa lydende: Aar efter Gudz byrd MDXVIII tha er denne Capelle fuldkommen the hellige Trefoldighed til loff, aff hederlig mand Nis Jonsön, for sig, sin hustrue, börn, forældre, oc effterkomere Slect. Paa det nordre Capels udvendige Muur sees indmurede 23 Menneskers Hoved-Pander, som siges at være af henrettede Søe-Røvere. Kirken haver indvendig trende Gange og fire Rader Stole. Choret staaer ikke lige for Kirken, men midt for den nordre og middelste Gang, fra hvilke falde tvende Indgange til Choret. Dørgerichtet til den syndre Chors-Dør er bekostet af Raadmand Mads Jensen Thorsen og stafferet af hans Søn Jens Madsen Thorsen 1661 men til den nordre bekostet af Borger Sören Thomsen Furland. Paa Altertavlen, som er gammeldags, staa de Navne Matz Torsen og Anne Eindsdotter, med Aarstal 1586. (943) Men til en ny Altertavle er 1758 af Herr Lorentz Stalknecht henlagt en Capital af 100 Rigsdaler. Klak og Disk af Sølv, stor og sterk forgylt, foræret 1681 af Peder Jensen Hövers Arvinge. En mindre, som Laurentius Petri 1578 paa Kirkens Bekostning har ladet gjøre. En Oblat-Æske given 1677 af M. Hans Jeremiesön Wolf. To store Messing-Fad og Skovl til Jords Paakastelse given 1720 af Maria Johanne Mestings. Prædikestolen er bekostet 1576 af Borgemester Clemen Sörensön, men 1600 efter Casper Markdaners Befaling flyttet til det Sted den nu staaer. Paa tvende Træ-Tavler sees Lutheri og Melanchtons Brystbilleder. Orgelverket er af 8 Stemmer. Et med Bibelske Historier malet Pulpitur bekostet af Oberst Schack Brokdorf til Grundet og Frue Sophia Hedeveg Graboe, med begges Vaabener paa. Tvende Faner ophængte over General-Major Christian Fursman som døde 1712 51 Aar. En Begravelse over Jorden i syndre Capel indrettet 1704 af Oberst-Lieutenant Kay de la Mare, til Agersbøl, som døde 1713 hvorudi han selv ligger med begge

Frue, Catharina Elisabeth Sehested død 1676 og Hedvig Dorothea Buchwald død 1726 samt mange flere af Familien, See, HOFMANS Fund. T. IV. p. 726. Samme er opstatteret 1717 af Ritmester Johan Molderup og Frue Catharina Elisabeth de la Mare. Et Skilderie af Provst og Sognepresten M. Peder Christensen Riber, som døde 1610. Et smukt Epitaphium over Borgemester Hans Knudsen Svane som døde 1675 65 Aar. En Tavle over M. Nicolaus Francisci, Hertug Ulrichs Informator, Canik i Roskilde, og Sogneprest i Veile, død 1642. En Tavle over Borgemester Find Jespersen, kaldet i den Latinske Inscription Vincentius Caspari, som døde i Pesten 1584 og Hustrue Mette Nielsdotter Buch død 1583. En Marmor-Tavle over Provst og Sognepresten M. Hans Jeremiesen Wolf død 1703 og Hustrue Ingeborg (944) Svane død 1699. Et smukt Monument over Borgemester Jens Bertelsen som døde 1631. En Tavle over Peder Christophersen død 1585. Et Monument af Marmor med Kobber-Plade over tvende Borgemestere Niels Lauridsen død 1642 og Jörgen Staalsen død 1679 og begges Hustrue Anne Jensdotter død 1668. Et stort Monument over Borgemester Clemens Sørensen død 1602 med begge Hustruer Lene Christensdotter og Maren Hansdotter, og Børn. Et Epitaphium, som den berømte M. Anders Sørensen Vedel har ladet opsætte over sine Forældre Raadmand Søren Sørensen som døde 1571 og Cecilia Andersdotter død 1570. En Træ-Tavle over Borgemester Søren Munk død 1641. En Tavle over Jesper Madsen som døde 1584. En Tavle over Raadmand Kund Madsen død 1617. En Tavle over Peder Nielsen, Raadmand Niels Povelsen Søn, som døde 1593 opsat af hans Søster-Mand Anders Lauridsens Borger i Kiøbenhavn. En Tavle over Borger Peder Juel død 1592. En Tavle og en Ligsteen over Severin Clemenssen som døde 1576 og Hustrue Mette Porses, Borgemester Christopher Schønnings i Horsens Dotter, som døde 1575. Her findes og endel Ligsteene over efterfølgende: Provst og Sognepresten M. Henrik Eriksen Pontoppidan og Hustrue Anna Krabbe. Komfrue Magdalena Pogwisch som døde 1609 og har givet 300 Rigsdaler til Kirken og 300 Rigsdaler til Fattige. Søren Thomsen Furland og Hustrue Anne Jensdotter. Maren Fæveile Kiøbmand Henrik Evald Suhrs Hustrue, død 1752. Clemens Severinssøn Borgemester i Veile og Provst i Jellingsyssel siden Laugmand i Tønsberg, med begge Hustruer Maren Baggesdotter og Belb. Catharina Stangnet. Raadmand Niels Knudssøn og tvende Hustruer, Søren Knudsen Wonge død 1616. Herr Mads Rybergs Børn 1654. Kiøbmand Jens Jensen Werling død 1711 Borger Mads Jensen Bredal død 1655. Endnu er her begravet Sognepresten Jesper Andersen Roesteen død 1745. I en hvælvet (945) Begravelse i Nørre Capel har været begravet Frue Ellen Arnfeld Hansdotter, som havde haft to Mænd af de Juler. Kirkens Bygning, som var meget forfalden, undergik i Aaret 1744 en Hoved-Reparation, da den fik en ganske nye Overdeel af Tømmer og Tag. I Taanet henge tvende Klokke, den største kaldet Tolv-Klokken er støbt i Lybek 1633 af M. Anton Wise, den mindre kaldet Skrifte-Klokken er først støbt 1511 siden omstøbt 1710 af Friderich Keseler Kosmich, da M. Jeremias Wolf var Provst, Calus Svane Borgemester, og Jens Werling Kirkeværge, men atter omstøbt i Kiøbenhavn 1757 af Michael Carl Troschel, da Justitzraad Anchersen var Kirkens Patron, M. Peder Borch Inspecteur og Henrich Suhr Kirkeværger. Veile Kirke har ringe Indkomster, den tilhører det Astronomiske Taarn i Kiøbenhavn efter CHRISTIAN V. Gavebrev af 16 Febr. 1676 og den Professor, som Værge for Trinitatis Kirke, er tillige denne Kirkes Patron, men Kongen har Jus vocandi. Anno 1436 nævnes Dn. Johannes Nicolai Curatus Ecclesiæ parochialis in Wethel. 1493 nævnes Vor Frue-Alter i S. Nicolai Kirke i Veile. 1500 var Herr Jens Bredal Capellan til Hellig Kors-Kirke i Veile i vor naadige Herre Kongens Kirke. 1503 var Process imellem Lænsmanden paa Koldinghuus og Herr Anders Friis til Haritzkier om Værgemaalet for bemelte Alter, hvilket ved en Kongelig Commission blev tildømt den første og fradømt den sidste, som havde tilegnet sig Alterets Gods og Skov. 1542 lagde Kong

CHRISTIAN III Renten af de Vicarier, som Veile Borgere havde stiftet i deres Sognekirke, til Skolen og Skolemesters Underholding. 1560 fik Herr Niels Buk Sogneprest i Veile Kong FRIDERIK II Bevilling at nyde al Vedle Bye-Kirkes Gods, M. Oluf Nielsön Sogneprest for hannem havde haft. I Begyndelsen af Kong CHRISTIAN IV Regiering var Veile Kirke meget bristfældig, men blev da ved adskillige Kongelige Benaadinger under Caspar Markdaners Opsigt i (946) Stand sat. Hvad Sognepresten og Capellanen i Veile fordum er tillagt, sees i HOFMANS Fund. T. IX. App. Rip. P. 42. sqq.

Skole. Nu er her alene en Dansk Skole, hvortil Byen haver en Skoleholder. Men den Latinske Skole, som Kong CHRISTIAN III efter Reformationen havde stiftet, hvortil var en Rector og en Hører, blev med de andre smaa Skoler 1739 reduceret, og dens Indkomster lagte til den Latinske Skole i Fridericia. Skolehuset, som er af Bindingsverk, beboes nu af Klokkeren som tillige er Catechet. Rector var tillige Sogneprest til Vinding, og Hærerem Degn i Veile og Vinding.

Hospitalet. Hospitalet er stiftet af Kong CHRISTIAN III som til dets Underholding lagde Konge-Tienderne af endeel Sogne paa Landet, og gav derpaa sin Fundatz 1558 16. Dec. Hvilken af Kong CHRISTIAN IV 1635 blev confirmeret. Hospitalets Bygning var før af Bindingsverk, forfalden og saare bristfældig, men er i Aaret 1765 nye opbyggt af Grundmuur til 20 Lemmer og Hospitals-Forstanderen, indvier 1766 af Biskop Blok. Om Hospitalets Indkomster. See HOFMAANS Fund. T. IV. p. 732. 746. T. X. App. Rip. P. 8. 12.

Klosteret. I de catholske Tider var her i Veile et Sortebrødre-Kloster af Dominicaner-Orden, hvilket Slags Munke ellers kort efter det Aar 1227 Bygningen skal have været stor og anseelig, og Klosterets Kirkegaard var, hvor Byens Torv nu er. Klosteret havde en Prior til Forstander, og var ved Magt til i Reformations-Tiden, da det begyndte at forfalde og kunde ikke vedligeholdes, hvorfor Brødrene forløbe Klosteret, og Kong FRIDERIK I log i Aaret 1529 Jems Hvas annamme det, efter Inventarium over de Ting, som endda fandtes derudi, der iblant var en Monstrantz, et Sølv-Kors, 8 Kalke, 12 Par Messeklæder, 10 Kobber-Gryder, med videre. 1531 finde Borgemester, Raad og Menighed i Veile Kong FRIDERIK I Gave-Brev paa Sortebrødre-Kloster (947) i deres Bye med Gaards-Rum og Have-Rum, anseende at det nu stander øde, og Brødrene, som der inde vare, have det forladet, at have, nyde, bruge og beholde til Byens Gavn, Nytte og behov, dog forbeholdt Kongen sig selv de to Humlegaaarde, og det Træhuus derhos, samt Teglgaarden, og hvis Boskab og Klenodie i Klosteret er med saa skiel, at de skal færdiggjøre et beqvemt Huus i Klosteret med gode Stuer og Kamre, hvor Kongen og Dronningen kunde have Værelse, naar de did komme. 1535 undte og gav Kong CHRISTIAN III. Borgerne i Veile, for deres villig og tro Tieneste, de to Humlegaaarde og Kaalgaarde, som ligge vesten ved Klosteret samt Teglgaarden, som tilforn hørde til Sortebrødre-Kloster, at have, nyde, bruge og beholde for en fri Byens Eiendom til ævig Tid. En af de sidste Munke i Klosteret, ved Navn Niels Bredal, blev tilbage, hvilken efter Reformationen blev beskikket til Skolemester i Veile.

Raadhuus. Det gamle Raadhuus i Veile afbrændte 1530 hvorefter, da Kong FRIDERIK I Aaret derefter skienkede Sortebrødre Kloster til Byens Nytte, blev et af dets beste Bygninger, som formodentlig var Klosterets Kirke, anvendt og indrettet til et nyt Raadhuus for Byen. Bygningen er gammeldags Grundmuur 1½ Alen tyk, 27 Alen lang, 12 ¾ Alne bred, 10 Alne høi tilmTaget, tvende Etager, hvoraf den underste er med Hvælvinger, staaende paa fem Piller, deri er indrettet, Raadstue, Sprøite-Kammer, og to Arrest-Kamre: i den øverste Etage er Magazin-Loft og Munderings-

Kammer for den i Byen indqvarterede Esqvadron Dragoner. Ved den syndre Ende er et høit plat Taarn af tyk Grundmuur, som ogsaa er en Levning af Klosterkirken. Deri en stor Klokke, kaldet Storm-Klokken, hvorpaa læses: Jhesus, Maria, excito vivos, voco mortuos. Og derunder endeel støbte Figurer som forestille Christi Levnets Historie. Uden paa Taarnet (948) hænger en anden liden Klokke, som kaldes Ti-Klokken, hvormed daglig ringes Klokken Ti og ved mange andre Leiligheder. Synden ved Taarnet er endnu et Stykke grundmuret Huus 13 Alne lang, indrettet til en Vagt eller Corps de Garde. Efter Resenii Tegning over Veile, har her forud paa Torvet været et aparte Tinghuus, hvor Bye-Tinget holdtes, medens Byen havde Borgemester og Raad. Men nu holdes Byetings-Retten paa Raadstuen, hvor ogsaa nu om Fredagen Herreds-Tinget for Nørvangs og Tyrild-Herreder holdes.

Øvrigheds og Embedsmænd. Byens Magistrat har tilforn været tvende Borgemestere og fire Raadmænd, men siden Forandringen skede med de smaa Kiøbsteder efter den Kongelige Forordning af 28 Jan. 1682 har her ikkun været en Byfoged, som tillige er Herredsfoged i Nørvangs- og Tyrild-Herreder, og en Byeskriver som tillige er Herredsskriver. Af andre Kongelige Betiente er her en Postmester, som tillige er Tolder, samt en Veier og Maaler.

Indbyggere. Indbyggernes Tal blev i Pesten 1584 meget formindsket, dog langt mere siden de Keiserliges Indfald 1627 thi efter Skatte-Registrene vare her 1626 258 Familier, Anno 1637 ikkun 182 Anno 1700 alene 125 men 1750 142. Nu regnes her, foruden en Esqvadron Dragoner, at være omtrent 154 Familier, af 600 Siæle over 12 Aar. Foruden dem, som leve af Pension eller egne Midler, finder her, Geistlige: Sognepresten, den residerende Capellan som tillige er Hospitals-Prest, en personel Capellan, en Klokke og Catechet, en Skoleholder. Øvrighed og Betiente: En Byfoged, en Byskriver, en Postmester og Tolder, en Veier og Maaler, en Hospitals-Forstander, en Procurator. Privilegerede: 1 Apoteker, 1 Chirurgus, 2 Farvere, 1 Giestgiver, 4 Kiøbmænd. Kunstnere: 1 Skildrer, 1 Maler, 2 Guldsmede. Af Handverkere ere her 6 sluttede Laug, nemlig Handskemager-Skrædder-Skomager-Smede-Vogtmænd- og Fisker-Lauget. De øvrige Handverker ere: (949)

Bagere	3
Feldberedere	3
Glarmester	1
Gørtlere	2
Hattemager	1
Kobbersmed	1
Muurmestere	4
Parykmager	1
Pottemagere	2
Sadelmagere	2
Snedkere	3
Tegelbrænder	1
Tømmermænd	3

Avling Jorde. Foruden Handverkerne, bestaaer Borgernes Næring mest i Agerdyrkning, thi næsten hver Mand er tillige Avlsmand. Byens Marker bestaae af 124 Eiendome af Agerland, i hver kan saaes 4 á 5 Tønder Sæd, hvorefter avles 8 á 10 Fold, ligesom Jorden dyrkes vel til. Til hver Eiendom høre 4 Engskifter, hvorpaa avles 6 7 8 á 10 Læs Høe. Desuden har Byen 75 Enghaver og

Tofte, hvori saaes 41 Tønder Sæd, og avles 168 Læs Høe. Løget Mark er foræret til Byen af Kong HANS imod en liden aarlig Afgift, og 1504 solgde samme konge til Byen Romsgaarden og dens Eiendome. Byens Jorde strekke sig norden Byen $\frac{1}{2}$ Miil og Synden $\frac{3}{4}$ Miil. Med Byens Skove skede 1728 den Forandring, at den mistede Udviisnings-Ret, fordi de havde forhugget Skovene, og maatte derforuden baade da ig siden 1734 give anseelige Skovbøder, og selv lønne en Skovfoged. Sæden er mest, Rug, Byg, Havre, Boghvede. Erter, Vikker, noget Hvede og Hør. Da her daglig falder stor Passage igiennem Veile til hele Jylland, behøves et stort Vognmands-Laug og Agerdyrkere, men at de andre Handverksfolk tillige give sig af med Avling, synes at være dem til større Tab og Skade end Fordeel.

Ladegaarden. Veile Ladegaard, som i gamle Dage har været en Ladegaard, havde Kong FRIDERIK II 1572 solgt til Veile Bye, dog med Indløsnings-Ret; samme havde Byen i Brug indtil 1718 da den blev udlagt til Rytter-Kobler, men da Ryttergodset nu ved Auction er bortsolgt, er denne Eiendom købt af Peder Terkelsen, som har bygt en (950) Gaard derpaa, kaldet Pedersholm, og dertil købt det meste af Vilstrup Bye i Skibet Sogn. Anno 1504 bevilgede Kong HANS Niels Jonsen Raadmand i Vedle, hans kiære Hustrue Kirstine, og et deres Barn, paa Livstid at beholde Kobelmade Eng, som strekker sig i Øster til Wimmelshøi, i Vester til Rosborg Vase, i Synder til Skoven, og i Nør til Aaen, hvoraf de aarlig skal give til Ladegaarden en halv Tønde Smør. 1539 og 1542 finge Niels Jonsens Børn, nemlig M. Oluf Nielsen Sogneprest i Veile, Mads Nielsen Borgemester i Veile, og deres Syster Karine Sveders, for dem og deres Børn paa Livstid, Stadfæstelse af Kong CHRISTIAN III paa samme Eng for bemelte Afgift til Kronens Ladegaard. 1530 fik Jens Andersen Borger i Veile Kong FRIDERIK I Brev, at hans længst levende Barn maa og skal have nyde og beholde Kronens Gods, Ladegaard og Wedthug Mark i Holmidsherred ved Veile.

Humlehaver. Førend Veile fik saa megen Avling og Agerbrug, har her forudum baade uden og inden Byen, saavel paa LiidbiERG synden Byen, som under Høibed og andensteds norden omkring Byen, været en stor Mængde Humlegaarde, men nu findes der ikke én. Klosteret havde alene tvende Humle-Haver, som Kong CHRISTIAN III 1535 skienkede Byen. En Grundtaxt-Forretning af 1682 viser at her i den Tid endda har været 95 Humlehaver, og ventelig har der i ældere Tider været flere. De Humlehaver, som anmerkes paa Byens Grundtegning, vise alene Pladserne, hvor nogle af dem forudum have ligget. Man holder for, at det var nyttigt, om Humle-Plantningen, som Egnen er saa vel skikket til, blev igien sat i Drift, allerhelst da de forhen dertil brugte Jorde gierne kunde undværes fra Korn- og Høe-Avlingen.

Teglverk. Fra gamle Tider af har synden ved Veile været anlagt en Teglovn, som tilhørde Sortebrødre Kloster, men da Munkene forløbe Klosteret, kom dem med samtlig Klosterets Eiendom i Kongens Være. 1532 bevilgede Kong FRIDERIK I Herr. Ove Lunge Teglgaarden uden for (951) Veile i to Aar. Men 1535 Skienkede Kong CHRISTIAN III Borgerne i Veile Teglgaarden for en fri Byens Eiendom. Her er vel en Teglbrænder, men Teglovnen bruges lidet, omendskiønt her er Leer i Overflødighed og Skove i Nærværelse. Der er besønderligt, at Indvaanerne ikke betiene sig af saadan god Leilighed, og lade brænde Steen, baade til Forhandling, og til at bygge Grundmuur i steden for Bindingsverk. De Muursteene, som Hospitalet er bygt med, ere fra Leerbek, som ligger en halv Miil fra Byen, og bedre veed at benytte sig af saadan Fordel.

Handels og Seilads. Veile Bye er ganske vel situeret til Kiøbmands-Handel, saavel fra Landsiderne, som formedelst den dertil over tre Mile fra Beltet indgaaende store og fuldkomne Fiord, hvis Dyb kan tage de største Skibe indtil paa 1½ Fierdingveis nær Byen, hvor maae ankre, og ved smaa Baade udlosse Varene og indtage Ladning; thi nærmere kan de ikke komme formedelst Fiordens Tilstoppeelse, som er en stor Hindring for Handelens Drift, men kunde med maadelig Bekostning ved en Mudder-Pram og et Bolwerks oprettelse afhielpes, om Indbyggerne havde Formue dertil. Til at bestride Omkostningerne, kunde til Canal-Penge paalegges en taalelig Afgift paa visse Aar af alle ud- og indgaaende Skibe og Varer, som igien vilde vindes ved Segladsens og Handelens Opkomst. De faa Kiøbmænd, her ere, handle med Landets Producter, og tilføre Indvaanerne og Landmanden de fornødne Ting. Men Handelen her, ligesom i andre Kiøbsteder, sættes aldeles tilbage formedelst Bissekræmere, Haderslev-Haarqvinder, og Landprangere, hvilke tilsnige Handelen imod Byens Privilegier. For nærværende Tid har Byen tvende maadelige Fartøier, hvilke dog maae ligge i Vinter-Havn ved Tirsbek en halv Miil fra Byen. Segladsen er mest med Korn, Malt og fede Varer til Norge, hvorfra de tage Tømerlast, Jern og tør Fisk tilbage, ligesom fra Kiøbenhavn tages Vine, Thee, Porcelain, Specerier, Sæbe, Glas, med videre. Til Byens og Handelens Ophielpning vilde det altsaa være fornødent, at Fiorden (952) den blev rensat og en god Havn eller Canal til Indsegling indrettet, Landprang og Snighandel afskaffet, og endelig Veiene omkring Byen forbedrede og i stand satte.

Fiskerie. Fiskeriet i Fiorden og Aaerne heromkring hjælper meget til Indvaanernes lette Føde. Her fanges nogle Lax, men flere store Øreder. Den beste Fangst er Torsk, Vaar- og Høst-Sild, Flyndre, Plæder, Makrel, Horngivere, smaa Aal og Aaleqvabber, et Slags smaa Sild kaldet Rager, Muslinger eller Skielfisk, Ræger eller Krøker, Hvillinger, Krabber, Stenbidere, Krebs, og undertiden Stør, nogle Giedder og Aborrer i Aaerne. Lax- og Øred-Fiskeriet i Aaen en halv Fierdingvei uden for Veile, hørde forud Kongen til og blev bortfæstet for aarlig Afgift, saaledes findes, at Amtmanden i Kolding Otto Bilde 1675 paa Kongens vegne bortfæstede Ørtefangsten ved Veile, som Borgemester Hans vane i Fæste havde haft, til Commissarius Nicolai Nissen til Leerbek, imod at han skulde holde Tinggaarden vedlige og svare den sædvanlige Afgift. Dette Fiskerie og det derhos staaende Fiskerhuus blev 1744 af Kong CHRISTIAN VI bortsolgt tillige med Leerbek Gaard og Gods. Fiskelaugets Bog i Veile er begyndt 1512 og skreven med gammeldags Skrift.

Møllen. Veile Mølle er meget gammel og nævnes i Documenter af 1339 Anno 1547 pantsatte Kong CHRISTIAN III Kronens Mølle i Veile til Iver Lunge for 200 Jochims Daler, og 1557 fik Dronning DOROTHEA Kongens Brev at maatte indløse Veile Mølle, med Brohøl-Fiskerie, Humlehaver, og al anden sin Rente og Tilliggelse, for bemelte Summa. Denne Mølle holdes for en af de beste i Egnen, og maler tillige for nogle Landsbye. Den har tvende Qværne, en til Malt og Gryn, en til Rug, og en Sigte. Den skatter til Kongen for Mølleskyld af 12 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn, og for Fiskeriet og Ørtefangst 2 Tdr. 1 Skp. Mølle-Aaen, som driver den, har sin Udspring af Faarup-Søe. Gangbroen over Aaen formerer Stibører og Vand-Karm ind under Mølle-Hiulene. (953)

Aaerne. Ved Veile samles fire Aaer eller Strømme, som under syndre Broe flyder med en sterk Fart ud i Fiorden. Tre af dem har deres Oprindelse fra Engelsholms Søe, og løbe i adskillige Bugter omkring inden de samles, drivende endeel sliønne Møller og Verker. Den fierte har sin Begyndelse fra Faarup Søe, gaaer ogsaa i mange Bugter og driver endeel Møller indtil den komme imod Veile, hvor den strax norden ved Byen er opstemmet ved 4 Stiborer og ved en udgravet Arm løber ned

østen forbi Byen og driver Veile-Mølle, hvilken Arm midt for Byen er opstemmet ved 4 Stiborer og ved en udgravet Arm løber ned østen forbi Byen og driver Veile-Mølle, hvilken Arm midt for Byen giver et Udløb fra sig igiennem Byen, som kaldes Midtbroe-Aae og flyder ud i den store Aae ved Synderbroe. Resenius navngiver ved Veile disse fire Aae, Holme-Aae, Gammel-Aae, Bleg-Aae, Mølle-Aae.

Kilder. Foruden Byens Kilde eller den store Brynd paa Torvet, ere ved Veile bekiendte, Sverpøt-Kilde synden og Clause-Kilde norden Byen, hvilke have deres Udspring af Skovbankerne og opvelde med særdeles klart, sundt og velsmagende Vand.

Consumption. Byens Consumption var i Aaret 1758 2405 Rigsdaler 1761 2115 Rigsdaler 1764 2005 og 1767 2220 Rigsdaler.

Markeder. Af aarlige Markeder holdes her: Den 22 April Heste- og Qvæg-Marked. Den 2 Majii med Heste, Qvæg og Kramvarer. Den 12 Junii Kramvarer. Den 26 Sept. med Heste og Qvæg. Den 30 Oct. Med Kramvarer, Torvedag skulde her holdes hver Onsdag, men skeer ikke altid, formedelst de slette Veie omkring Byen.

1. Busk-Herred.

1. Kolding Sogn (a). Kolding Kiøbsted. (954)
 2. Nebel Sogn (b), Annex til Starup. Nebel Bye. Nebel Mølle.
 3. Vyve Sogn ©, Annex til Herslev. Vyve Bye. Luttergaul et Skovhuus.
 4. Bremdrup Sogn (d), Annex til Harte. Bramdrup Bye. Et Skovhuus.
 5. Starup Sogn (e) Starup Bye. Aagaard Bye. Fredsted Bye. Borlev Bye. Hesseballe Bye. Nyegaard Hovedgaard. Venborghuus (955)
 6. Almind Sogn (f). Almind Bye. Dons Bye. Dons-Mølle. Mosevraa Bye.
 7. Eltang Sogn (g). Eltang Bye. Bierrt Bye. Gudsøe Bye. Skibet Mølle. Strandhusene. Stenderup Bye. Lilballe Bye. (956)
 8. Herslev Sogn (h). Herlev Bye. Tolstrup Bye. Høirup Bye. Follerup Mølle og Follerup Bye, som ligger i Holmansherred.
 9. Harte Sogn (i). Harte Bye. Branderup Bye. Paabye. Roddevad Bye. Stubberup Bye. Eistrup Bye. Steenvad Mølle. Lyndgaard. Brødsgaard. Stallerup Gaard. (957)
 10. Vilstrup Sogn (k), Annex til Eltang. Synder Vilstrup Bye. Landerup Gaard. Skovsgaard.
 11. Af Smidstrup Sogn i Holmansherred ligger i dette Herred disse Byer: Tyvkier Bye. Hostrup Bye. Runshauge. (958)
-
1. Kolding Kiøbstad og Kirke er forhen beskreven. (954)
 2. Nebel Kirke har Taarn. I Documenter af 1388 1399 kaldes dette Sogn parochia Nybyl og Nybøl.
 3. Navnet skrives ellers Wiuf og Viuff. Kirken har et lidet Spir, hvori Klokken hænger. Kalk og Disk af Sølv forgyldt er given 1705 af Oberst-Lieutenant Johan Friderich von Münch og Frue Helena Maria Haugvitz.
 4. Kirken har et spidst Taarn. Midt i Kirken ligger en Ligsteen, som Niels Haar Ridefoged paa Vemeltøft har bekostet over sine Forældre, Anders Sörensen Haar, Herredsskriver i Bruskherred og Bramdrup Kirkes Forsvar, død 1649 og Anne Nielsdotter From død 1650.

5. Starup Sogn findes 1344 nævnet parochia Stathorp. Kirken er med Taarn. Prædikestolen bekostet 1595 af Peder Helt Foged paa Nygaard. 1634 14. Jan. fik Hr. Albert Jacobsen, Sogneprest til Starup og Nebel, Kong CHRISTIAN IV Brev, at han i steden for Tiende, offer og Preste Rente af 12 Gaarde og Boele i Starup Sogn, som Kong FRIDERIK II havde ladet afbryde, maae nyde Qvæg-Tienden af Starup Sogn og en Toft paa Starup Mark. I et gammelt Skrift nævnes Gods i Mylthwedmark i Storup Sogn udi Almyndsyssel. Ved Aagaard Bye er en stor Aae, hvori fanges Krebs. I samme Bye er en Kongelig Skole. 1479 nævnes en Adelsmand Peder Skeel i Hesselbally Wæbner. (955)
6. Almind blev fordum skrevet Almund og Almynde. Af denne Bye og Sogn har Almindsyssel i gamle Dage faaet sit Navn. Kirken er med Taarn. Altertavlen er bekostet 1682 af Anders Möller i Dons-Mølle og Hustrue Kirstin Dues. I Dons Bye er en Bondegaard opbyggt som en Herregaard, tilhører Krigsraad Ludvigsen. Neden for denne Bye ligge nogle ferske Søer, som kaldes Dons Søer. Mosevraa har sit Navn deraf, at Byen ligger i en Vraa og er omgiven med Moser. Den Residerende Capellan i Kolding er Sogneprest til Almind Sogn. 1744 stod paa Almind Mark et Slag, hvori Svenske bleve slagne af de Danske under Hr. Anders Billes Commando. 1674 havde Kong CHRISTIAN V. en Feltleir og Campement paa Almind Mark, som endnu kiendes af opkastede Gryfter og Rudera af en Skandse. Sognet har før haft stor Skov, men nu intet.
7. Navnet skrives i gamle Skrifter Ælmætunge, Elmtangæ, og Elmetang, som i nyere Tider har forandret sig til Eltang. Kirken har et maadeligt Taarn. Paa Altertavlen, som er renoveret 1650 i Hr. Niels Bögvads Tid, staaer Gyldenstiernes Vaaben og derover E. G. S. Kalk og Disk bekostet af Kirken 1682. Prædikestolen opsat da Caspar Markdaner var Lænsmand paa Koldinghuus og Hans Christensen Sogneprest i Eltang. Kirke-Loftet er lagt 1607 i samme Prestes Tid. En anden over Peder Kyd i Biert Skov Dreiens kaldet er en vid og bred Høi, kaldet Gravenhøi, hvor oven paa atter en liden Høi omgiven med mange store Steene, og noget derfra ligger en større Steen kaldet Gravenhøis Ting. 1436 nævnes her i Sognet en Gaard kaldet Grauengaard, hvilken kanskee har ligget paa dette Sted, (956) og uden Tvil i ældere Tider tilhørt Greverne af Holsten og efter dennem faaet dette Navn. Skibet Mølle er formodentlig den samme som i Matrikelen heder Borre-Mølle. Strandhusene kaldes saa af Stranden, som de ere bygte hos, de beboes af Fiskere, som ere gode Søefolk, og fiske i Kolding-Fiord, hvor der falder Torsk, Øreder, Sild, Makrel, undertiden Stør og andre Sorter Fisk. I Stenderup Bye er en af Grundmuur opbyggt Gaard, som tilhører Over-Auditeur Seidelin. Prestegaarden er og i Stenderup. I Sognet tvende grundmurede Kongelige Skoler, den ene i Eltang, den anden i Biert. Her voxer Jordbær og Hindbær i Mængde.
8. Navnet skrives i et Document af 1475 Hædersløf. Taarnet var byggt paa en Høi omtrent 40 Skrit fra Kirken, men er borttagen, og Klokken hænger i Gavlen. Kalk og Disk af Sølv forgyldt er bekostet af Kirken 1697 da Hr. Anders Brun var Sogneprest. En Sølv-Flaske foræret 1735 af Obert-Lieutnant Jost Henrich Roiahn og Frue Rebekka Elisabeth Langhaar, hvilke og 1732 har givet en Sølv-Æske til Brødene. Til Follerup Bye er en meget skøn og frugtbar Mark.
9. Kirken ligger paa en høi Banke, og har Taarn. I Taarnet er Jægermester von der Liths Begravelse. Paa Altertavlen findes tvende adelige Vaabner, i det ene en Stierne, i det andet trende Kloder. Paa Lysestagerne staaer et Vaaben, hvorhos de Bogstaver G.G. og Aarstal 1675 Kalken er given af Povel Abildgaard til Branderup, men forbedret paa Kirkens

Bekostning 1704. Disken har Sognepresten Eskil Busk 1705 ladet omgiøre. Sølv-Æsken given af Lars Paabye og Maren Frost. Mod Alteret (957) ligger en Ligsteen over bemelte Povel Abildgaard som døde 1563 og hans trende Fruer, Karen Ulfeld død 1547. Kirsten Timandsdatter død 1557 og Kirsten Ulfeld. En anden Steen over en Militair Person med Hustrue Karen Jensdatter Rafn og fire Børn 1672 det meste af Inscriptionen er bortsleedt. Midt i Kirken ere ophængte tvende Faner ober Ritmester Johan Valentin Schubart død 1709 i sit 82 Aar, som tilsidst boede i Harte, og med sin første Frue Mette Kaas havde haft 13 Sønner og en Dotter, med den anden Mette Busk tre Sønner og en Dotter. I Harte Bye er en Kongelig Skole. Ved denne Bye er en dyb Huul-Vei. I en Dal ved Harte Bye paa Veien til Kolding findes en Grube, hvoraf Beboerne for endeel Aar siden har opdraget nogle store Eegebielker og solgt dem til Harte Kirkes Taarn; Her var det, Salt-Kilden skulde anlegges i Kong HANSES Tid, hvorefter ved Kolding er meldet.

10.

11. Kirken har et maadeligt Taarn. Altertavlen og Prædikestolen bekostet 1667 af Sigvard Lüttau Capitain over Koldinghuus Læn. Kalk og Disk af Sølv given 1717 af Sognepresten Peder Clausen Emmerlev. Klokken har Borgemester og Raad i Kolding ladet omstøbe 1570 i Kong FRIDERIK II Tid, hvis Vaaben staaer derpaa. Paa Synder Vilstrup Mark ved Skovsgaard er en Høi, naar deraf er taget Sand, er deriblant fundet Kul, Sinder, Brændsteen og Jern-Søm. Ved Laderup Gaard er en Veldekilde, kaldet Kongens Kilde, hvorhos ligger en stor Rune-Steen, hvis Inscription i WORMII Tid allerede var næsten udsleedt, Monum. Dan. Pag. 446. dog kunde derpaa tydelig læses det Navn Harald og Spor af Germs og Thyres Navn, hvoraf sluttes til Steenens Ælde og at den er af samme Tider og Beskaffenhed med Jellinge Runesteene. Om Landerup er den Tradition, at den i meget gamle Tider har været en Kongelig Lystgaard i denne Egn, og at de gamle Konger har betient sig af Kilden (958) til at toe sig i for Sundheds Skyld. WORMIUS anfører sammesteds en anden Steen som da og fandtes ved Landerup, men med en ny Inscription af ganske besønderlige Figurer, som formodentlig er udhuggen kort efter Kong CHRISTIAN IV og Droning ANNÆ CATHARINÆ Formæling, hvis begge Navne læses derpaa. I Drostens Lauritz Jenssøns Foundation af 1329 paa en ny Præbende i Riber Domkirke, nævnes iblant det Gods, han giver dertil, en Gaard i Lykholm i Wilstorp Sogn Broskogherred i Almyndsysssel, og en Gaard i samme Sogn kaldet Lang borpbyergh; Om dette sidste Navn skal være det samme som nu Landerup, er uvist.

II Andst-Herred.

1. Seest Sogn (a). Overbye. Nederholm. Seest-Mølle.
2. Jorderup Sogn (b), Annex til Leirskov. Jorderup Bye 15 Gaarde. Knudsbølle Bye 6 Gaarde (959)
3. Andst Sogn (c). Store Andst Bye. Lille Andst Bye. Noes Bye. Geising Bye. Gamst Bye. Glipstrup Bye. Rosved Bye (960)
4. Vamdrup Sogn (d), Annex til Hiarup. Vester Vamdrup Bye. Øster Vamdrup Bye. Vamdrup Mølle. Vamdrupgaard. Bønstrup 2 Gaarde. Søgaard 2 Gaarde. Hasdrup 2 Gaarde. Horskier Gaard. Derforuden henhører til dette Kirke-Sogn, Bastrup Bye af Haderslevhuus Amt, Holt Bye og Østergaard af Trøiborg Gods under Riberhuus Amt.

5. Skanderup Sogn (e) Skanderup Bye. Nagbølle Bye. Dollerup Bye. Lunderskov Bye. Gielballe Bye. Rolles Mølle. Drabek Mølle. (961)
 6. Hiarup Sogn (f). Hiarup Bye.
 7. Giesten Sogn (g), Annex til Andst. Lille Giesten Bye. Øster Giesten Bye. Ressinghoved Bye. Ravnholt Bye. Røigaard.
 8. Bekke Sogn (h), Annex til Verst. Bekke Bye. Kragelund Bye. Asboe Bye. Skøde Gaard (962)
 9. Leirskov Sogn (i). Leirskov Bye. 10 Gaarde. Adsbøl 2 Gaarde. Holbøl en enlig Gaard. Ure Bye 7 Gaarde. Egholt Bye. 12 Gaarde. Hundsholt en enlig Gard. Agersnøl (963) en enlig Gaard. Ferup Bye. 13 Gaarde. Høirup Bye Gaarde. Vraa Bye 9 Gaarde. (964)
 10. Verst Sogn (k). Verst Bye. Hudsted Gaard. Tersbøl et enligt Sted. Tosted 2 Gaarde.
-
- a) Seest eller Seested Sogn har tilforn været Annex til Vonsild og Dalbye i Hertugdomet, men er 1566 lagt under Kronen og Koldinghuus Læn. I Kirken ligger udi Choret en Ligsten over Conferentzraad og Hof-Jægermester Henrich Bielke til Langholt, som døde 1736 53 Aar.
 - b) Jorderup Kirke er liden, var i forige Seculo meget forfalden og skulde været nedbrudt, men blev af Oberste Svanevedel i Kong CHRISTIAN V. Tid i Stand sat. Han har og givet Sølv-Kalk og Disk til Kirken, samt tvende Lysestager. Kirken blev ved Auction i Kolding 1765 solgt cum Jure vocandi & patronatus for 1300 Rdlr. til Claus Anchersen. Kirken har et lidet Taarn i Midten, hvori Klokken hænger. Sognets Beboere ere Selv-Eiere og har købt deres egne Gaarde paa Auctionen 1765 Konge-Tienden hører til Hospitalet i Kolding. Jordrup Bye har skøn Skov, men til begge Byer er got Tørveskiær. Paa Marken i tvende Høie findes to dybe Kieldere opmurede i en Runding af Kampesteene, som menes at have været Begravelser. (959)
 - c) Navnet skrives i gamle Documenter Andstadt og Anstath, ligesom og Herredet, som af Andst Sogn og Bye haver Navn, fordem kaldtes Andstatheret og Anstathehæreth. I en Steen uden paa Taarnet staaer udhuggen denne Inscription: Ut relinqverent posteris monumenta pietatis potissima, voluerunt CHRIST. LANGIVS Cantor Ripensis & JOHANNES SIMONIDES Ecclesiastes loci hanc Bibliothecam sieri & testimonium sidei suæ An. Dni. 1574 mense Majo. I Kirken et Epitaphium over bemelt Hr. Johannes Simonsen. En Latinsk Inscription paa en Tavle af Sognepresten den bekiendte Jonas Coldingensis opsat 1602 til Ære for Lænsmanden Caspar Markdaner, som havde ladet Taarnet bygge og Kirken i Stand sette. Paa Himmelen over Prædikestolen staaer CHRISTIAN IV. Navn og det Kongelige Vaaben, samt Jonæ Coldings Boemerke, Jonas af Hvalfiskens Bug. Uden for Kirkedøren staaer en Kampesteen 3 Alne høi og 1 Alen bred, paa den øverste Deel er udhuggen en Mand og Kone som omfavner hver andre, paa den nederste Deel et Creatur, herom haves denne Tradition, at disse Folk skal have funderet Andst Kirke, men havde ei mere i Begyndelsen af deres Egteskab, end en Koe. Det synes ellers, at denne Kirke er meget gammel, thi ved 1142 i Biskop Heliæ Tid var en af de første Caniker ved Riber Domkirke uden Tvivl Sogneprest i Andst, som i den gamle Biskops-Krønike heder Nicolaus de Anstath. 1280 nævner Kanutus Dyaconus de Anstath. Sognepresten boer i Gamst Prestegaard. Et Document af 1499 nævner Hr. Jep Sogneprest til Gamstæ Kirke, hvoraf

sees, at der i Byen fordum har været en Kirke. Ved Gamst Bye er skønt Fiskerie i Søen af Giedder, Aborrer, Brasen, Sudere og Flirer. (960)

- d) Navnet blev i gamle Dage skrevet Wamthorp. Nogle ville heller have Navnet skrevet Vandrup eller Vandtorp af de adskillige Vande, Aaer og Bekke, som giennemskiære Sognet og have deres Udfald i den store Konge-Aae eller Skodborg-Aae. Kirken er med Taarn og Bygningen anseelig af Hugne Steene, men Spiret er nedtaget. Vamdrupgaard er nu en Bondegaard, og beboes af Kamerherre og Jægermester von der Lith, men har i gamle Dage været en betydelig Herregaard, hvoraf Rudera endnu kiendes, hvilken tilhørte Peder Rantzov, som mageskiftede Gaarden til Kong FRIDERIK II for Trøiborg Gaard og Gods. Østerbygaard er alene et Jagt-Huus og en Lystgaard for Herskabet til Trøiborg. WORMIUS Monum. Dan. Pag 444 anfører tvende Runesteene ved Wamdrup Kirke, den ene i Kirkegaards Gierdet, hvorpaa staaer udhugget et Lam med Korset og derhos disse to Ord med Runebogstaver: AGNUS DEI. Paa den anden, liggende ved Indgangen til Kirken, læses: Hera liger Thirtag Ebbissun.
- e) Navnet skreves fordum Skandorp eller Skanthorp. Kirken har et høit Taarn, tilforn kaldet St. Nicolai Kirke. Klokken har Generalinde Levetzau til Bygholm 1736 ladet omstøbe. Paa Kalk og Disk staaer General-Lieutenant Levetzaus Navn og Vaaben. I Kirken er en aaben Begravelse for Presterne. Paa Sognets Mark findes mange smaa Høie, som (961) har været hedenske Begravelser og Offer-Steder, af hvilke nogle har været omplantede med Steene. Prestegaarden er i Nagbølle Bye.
- f) Hiarup nævnes i gamle Documenter Hiarthorp og Hyerdorp. Kirken er en maadelig Bygning, opført af runde Kampesteene, og uden Zirater. Kalk og Disk af Sølv er foræret 1659 af Sognepresten Peder Jörgensen og hans Svoger Jacob Hasse af Viborg.
- g) Kirken har Taarn. Klokken støbt i Lybek i Lænsmand Casper Markdaners Tid. I Choret en Inscription, som viser, at Loftet og Skriftestolen er bekostet i Lænsmandens Jörgen Seefeld til Visborg og Provstens M. Niels i Gamst deres Tid. Paa en Tavle er udhugget Caspar Markdaners Vaaben med en Latinsk Inscription hos. Røigaard skal fordum have været en Herregaard. Et Document af 1329 nævner en Gaard kaldet Gæstenscogh i Gæsten Sogn. En Tradition at Kong HANS efter Slaget i Dytmarsken skal en kort Tid have opholdt sig i Giesten Kirke, læses i HOFMANS Fundatzer Tom. IX. App. Rip. Pag, 37.
- h) Navnet er fordum skrevet Bekky, men nævnes nu gemeenlig Beiike. Kirken er uden Taarn, tækket med Blye, Klokken er støbt 1600 da Casper Markdaner var Lænsmand og Stephan Sörensen Sogneprest. I østre Enden af Kirken er ved sidste Reparation indmuret en stor Steen, som længe havde ligget paa Kirkegaarden, hvorpaa er udhugget et Billede, forestilt siddende paa en Stool og havende i den ene Haand en Røgel, i den anden en Bog, ved hver Side en Tilbæder paa bøiet Knæ med opløftede Hænder. Paa Altertavlen staaer Aarstallet 1573. Paa Prædikestolen 1639 samt CHRISTIAN IV Navn og Sogneprestens Niels Christensens Navn (962) Over Kirkedøren findes Christ billede malet med Verdens Klode i Haanden, hvorhos staaer: Salvator Mundi. Bekke Bye, hvori ere mange Beboere og gode Avlsmænd, menes at have Navn af en Bek, som fordum flød østen Byen, hvorved gik en Mølle. Paa Bekke Mark ligger en meget stor Steen med nogle udhugne Huller paa, hvilken Kong HARALD BLAATAND har villet lade flytte til Jelling, men blev af Fienderne forhindret. I Kollegens Høi paa samme Mark skal en Kæmpe ligge begravet imellem nogle Steene. Der findes mange flere Høie baade her og andensteds i Sognet. Skøde Gaard har nu

tvende Beboere, derved findes Rudera af et Kongeligt Jagthuus, som fordum har ligget her ved Søen. Synden for Søen er et merkeligt hedensk Offer-Sted. I Kierne til Bekke Sogn, som ere vidtløftige, kiendes et Sted, hvor omliggende Beboere fordum i Fiende-Tid har forskandset sig. Den største Deel af Sognet er skarp Eiendom, og grændser til Randbøl Hede.

- i) Kirken er stor og rummelig, tækket med Blye og har et smukt Taarn. Paa Klokken er en ulæselig Inscription. Kirken ligger for sig selv, et Stykke fra Leirskov, paa Landeveien mellem Kolding og Ribe, men skal tilforn have staaet nærmere ved Byen paa et Ated, hvis Jorde endnu hede Erst, og være kaldet Eerst Kirke. Formodentlig er det samme Sogn, som gamle Documenter nævner Ærstath og Ersted, 1280 nævnes Aghe Saoerdos de Ærstath. Hr. Henrik Morville var den første der blev kaldet som Sogneprest til Leirskov. Kirken lod Kong FRIDERIK V 1764 smukt reparere. I Kirken er et smukt Pulpitur. Altertavlen er og smuk, opsat paa Kirkens Bekostning 1586, da Caspar Markdaner var Lænsmand, stafferet 1685 af Sognepresten M. Niels Kragelund, som i den Svenske Feide 1658 nogen Tid havde opholdt sig i Klokкетаarnet, og atter opmalet 1758 af da værende Sogneprest. Brød-Æsken af Sølv har M. Albert Thura ladet gjøre den forige Kalk og Diskes Levninger som opbrændte i Prestegaardens (963) Ildebrand 19. Jul. 1728. Paa Kirkedøren staaer Otte Brahes Vaaben, og paa Pillen ved Prædikestolen en Tavle med et Vaaben, hvori en springende Hiort, og de tvende Aarstal 1591 og 1685. Midt paa Kirkegulvet er den lærde M. Albert Thura begravet. Nederst i Kirken en Steen med et Vers paa over Sogneprestens Henrik Mönikes Hustrue. Sognefogden Peder Skelde i Ferup har foræret en liden Sølvklokke til Kirke-Tavlen, over hans Grav paa Kirkegaarden har hans Søn Niels Skelde, Kamerraad og Regimentskriver over det Dronningborgske District, ladet en smuk Marmor Ligsteen legge. Kirken Hartkorn er 50 Tønder 4 Skiepper. Den har tilhørt Kronen indtil 1765 da den paa Auctionen i Kolding blev solgt med Jure Patronatus & Vocandi for 5550 Rdlr. til Etatsraad Jacob Lowson. Sognets Konge Tiende ligger pro officio til Sognepresten i Kolding. Alle Bønderne i Sognet ere nu Selveiere, siden de paa Auctionen over det Koldingske Rytter District 1765 hver kiøbt deres Gaarde af Kongen. Leirskov skal have sit Navn af Skoven, som der fordum har været, og en Leir, som i gamle Tider skal have staaet der paa Marken. Der findes mangfoldige Høie paa Leirskovs store Mark, som holdes for at være deres Begravelses-Steder, der faldne i et stort Feltslag, holdet der paa Marken imellem de Danske og Venderne. I en Mark kaldet Skovhauge findes Spor af en Herregaard, ligesaa ved Ure Bye. I Matrikelen nævnes en Gaard Julergaard, som har haft en Otting Jord over den halve Leirskovs Bye-Mark, kaldet Julergaards Otting, hvilken har ligget til Ure Bye, til den ved Mageskifte er kommen til Leirskov Bye. Paa Riber Landevei er over Trudse-Aae og Hesselvad af Geheimeraad og Amtmand Lindstov 1736 anlagte to skønne Broer. Holbøl Gaard ligger paa et høit Sted, hvor neden for gaaer Konge-Aaen, som gjør Grændse mellem Nørre og Synder Jylland. Et Document af 1408 nævner Mattes Pallyson af Holebu Mølle liggende i Eerste Sogn i Anstherred. Ure Bye har god Bøgeskov. Ved Ægholt gaaer en Bek, som giver Skiels (964) imellem Leirskov og Giesten Sogne. Hundsholt Gaard har en meget skarp Grund, men god Bøgeskov. Ferup har god Skov af Eeg og Bøg, ved Byen en Bek, der skiller imellem Leirskov og Harte Sogne. I Vraa er en Kongelig Skole, Byen har nogen Skov, som af nu værende Beboere ere opelsket. Den første Lutherske Prest i Leirskov Hr. Sören Nielsön var en af de Prester, som den første Evangeliske Biskop i Ribe Johan Wandal,

der var en Tydsk Mand, betiente sig af paa sine Visitationer som Tolk imellem sig og Menighederne.

j)

- k) Navnet skrives og nævnes paa adskillige Maader, Weerst, Vierst, og Weirst. I et plattydsk Brev af 1402 heder det in deme Kerspel unde dorpe to Wörste in Anersherede. Kirken er uden Taarn, Altertavlen bekostet 1688 af Ritmester Theodosius Levetzau, som siden blev General og eiede Bygholm. I Choret et Epitaphium over Provst og Sognepresten Stephan Sörensen, som levede 1600 havde 8 Sønner og 8 Døttre. Paa Klokken staaer: Ave Maria. Paa Prestegaarden har Kong CHRISTIAN IV ladet bygge et par Værelser, at opholde sig udi, naar han der i Egnen var paa Jagt, der sees og i Toften Spor af mange Fiske-Parker. Sognet har god Ager, Eng, Hede, Klyne og Tørveskiær, men fattes Skov, hvoraf her forud har været Overflødighed, og endnu i Moserne findes Levninger af store Egetræer. Ved Eskel-Beks Udspring paa Gamel-Enge sees Rudera af en Bye som der har staaet. Sognet har fire ferske Søer, hvoraf de tre give Aborrer, den fjerde Aborrer og Giedder. Paa Verst Mark findes endeel hedenske Grav-Høie og Offersteder. Paa Trælborg Skovskifte findes en stor og forhøiet Runddeel, hvorpaa siges i gammel Tid at have staaet er Slot med Grave om. Skoven har da været Pløieland og Eng, som endnu kiendes af Ager-Reenene. I Verst Bye er en Kongelig Skole. (965)

III. Eldbo-Herred.

1. Trinitatis Sogn i Fridericia (a), hvortil hører de tvende Landsbyer, Stovstrup og Igum, og en Gaard kaldet Kaabelgaarden.
 2. Michaelis Sogn i Fridericia (b)
 3. Bredstrup Sogn ©. Bredstrup Bye. Kongsted Bye. Torp Bye. Stallerup Bye. Ødsted Gaard. (966)
 4. Veilbye Sogn (d), Annex til den Danske Kirke i Fredericia. Veilbye. Igeskov Bye. Trelle Bye.
 5. Erritsøe Sogn (e), Annex til den Tydske Kirke i Fredericia. Erritsøe Bye. Snoghøi. Hønneborg Ladegaard, og disse Fisker-Huse ved Stranden: Lyng, Seiberg, Synderskov, Røiborg, Sanddal. (967)
 6. Tavlov Sogn (f) Tavlov Nebel Bye. Skierbek Bye. Studsdal Bye. Gudsøe Bye. Børup Bye. Taarup Bye. Ødersted Bye. Søholm. (968)
-
- a) Trinitatis eller det Danske Sogns Kirke er forhen ved Fridericia beskrevet. Hvor denne Stad nu staaer, var tilforn et Sogn kaldet Ullerup Sogn, bestaaende af disse fem Byer; Ullerup, Hybye, Handerup, Stovstrup, Igum, men ved Stadens Anlæg blev Ullerup Kirke, hvis Rudera endnu sees, og de tre første Byer afbrudte; de tvende sidste Bondebyer, samt Kaabelgaarden, ligge endnu til den Danske Kirke i Fridericia. Ved Igum springer en Bek ud, som driver Igum-Mølle. Om de hedenske Gravhøie og Offersteder omkring Fridericia, see Vilses Beskrivelse om denne Bye pag. 87. sq. Paa Hybye Mark fandtes 1735 noget Lodder-Sand, som nogen urettelig formeente at være Guld-Mineral.
 - b) St. Michaelis eller det Tydske Sogns Kirke er ligeledes forhen beskrevet. Om disse Sognes Deeling, see HOFMANS Foundation Tom IX. App. Rip. Pag. 55.

- c) Bredstrup har tilforn haft et Annex kaldet Kongsted Sogn, bestaaende af de tvende Byer Kongsted og Torp, men Kongsted Kirke blev ødelagt, da de Svenske 1658 beleirede Fridericia, og Menigheden siden, efter Sognepr4stens Niels Christensen Tofts Ansøgning, lagt til Bredstrup Kirke. Denne Kirke er med Taarn, men intet betydeligt findes derudi, undtagen en aaben Begravelse, som Hof-Jægermester Gerhard Brokdorf har bekostet for sig og sin Familie. Han opbygte og beboede Ødstegaard der i Sognet, som før var en ringe Hytte og et øde Sted. I forbemelte Beleirings-Tid stod den Svenske Leier ved Bredstrup Bye, og findes endnu der paa Marken Rudera af deres opkastede Skandser og Volde. Om det (966) store hedenske Alter og Offersted i Dalen vesten for Bredstrup hos Stange-Broe, see VILSES Beskrivelse om Fredericia pag. 90. Ved denne Broe skal, efter Tradition, en gammel Fader fordem have siddet og opmuntret sin Søn, som havde indladt sig med en anden i Enekamp.
- d) Veilbye findes 1436 skrevet Wethelby, og heder nu rettest Wedelby. Kirken er med Taarn. Veilbye og Igeskov Byer har gode Frugthaver. Trelle Bye har vidtløftig Eidendom, og kan faae god Skov, om Beboerne samme vil opelske. Veilbye var fordem Annes til Ullerup, ligesom nu til Fridericia. Til disse Sogne var 1569 en Sogneprest, navnlig Peder Jacobsen, som ihielstak en Karl og blev svoret fredløs, i hans Sted beskikkede Kong FRIDERIK II Hr. Envold Gregersen til Sogneprest. Et Document ag 1451 nævner to Gaarde paa Endilt i Wædelby Sogn, en Gaard i Trællæ, en Gaard i Egeskov, hvilket sidste Sted nu kaldes Igeskov.
- e) Erritzøe eller Eretsøe er anlagt paa en stor Bugt ved Beltet, og kaldes i gamle Skøder Erichsøe og Ericshøi. Sognet har tilforn været Annex til Tavlov, men blev 1665 7 December af Kong FRIDERIK III gjort til Annex til den Tydske Menighed i Fridericia, naar Sognepresten i Tavlov døde, hvilket skede 1667. Kirken har et maadeligt Taarn, og deri tvende Klokke. Paa en Stol i Kirken, bygt 1689 af Oberst-Lieutnant Christian Conrad von Ellebracht paa Hønneborg Ladegaard, læses en Opskrift, som viser, at han har været i Russisk og Dansk Tieneste, gift med Maria de Hein, og død 1731 77 Aar. I Kirken en Ligsteen og tvende ophængte Faner over Capitain Commandeur Zacharias (967) Hansen Bang, som har tient Danmark 29 Aar, Venedig imod Tyrken 7 Aar og i Italien 4 Aar, død paa Snoghøi 1695 62 Aar. I Choret hænger en Tavle over Søe-Capitain Peder Grib, som tient Danmark i 30 Aar, bivaanede alle i den Tid forefaldende Søe-Trefninger, og mistede sin høire Arm for Strømstad, siden tient i Rusland tre Aar som Capitain af første Rang, døde paa Snoghøi 1757 76 Aar, han har givet en liden Lysekrone til Kirken. Michel Munkgaard har givet dertil en liden Fregat af 30 Canoner kaldet Stadt Bergen. Snoghøi er et stort og bekiendt Færgested, hvorfra Overfarten skeer til Medelfart, har, efter Tradition, sit Navn deraf, at, da Vendelboerne forfulgte Kong KNUD den Hellige, bleve de der opholdte, og kaldede Stedet Snove, der er, at dvæle. Ei langt derfra findes Rudera af en stor Bygning, som fordem har været et Slot, kaldet Hønneborg, hvis Ladegaard endnu er til. Ved Snoghøi er et Fiskerhuus, som endnu kaldes Slottet. 1644 in Januario leed de Danske noget Nederlag ved Snoghøi af Torstensön men den 4 Maji indtog Hr. Anders Bilde Skandsen ved Snoghøi, efterat han den 1 Maji havde slaaet de Svenske ved Kolding. Paa Erritsøe Mark findes trende Høie, kaldet Steenes-Høi, Ulve-Høi, og Rød Steen, som skal have været hedenske

Offer-Steder. Ved Stranden er før af Blaa-Leer blevne strøgne en deel Muursteene, som bleve førte og brugtes paa nogle Mileveis omkring. Erritsøe Bek har før drevet en Mølle.

- f) Nogle skrive Sognets Navn Tavle Nebel. Kirken er med Taarn. Derved er et Capel, i hvis østre Ende ere i Muren indsatte tvende firekantede Steene med Aarstal 1581 og Jomfrue Birgitte Rosenkrandses Fæderne og Møderne Vaabener. Ind i Capellet ligge en stor Ligsteen, med tvende udhugne Fruentimmer Billeder paa, over Frue Sidsel Rosenkrands til Hønneborg, Erik Krummediges Efterleverske, som døde 1557 og bemeldte Jomfrue Birgit Rosenkrands Rebbe som var Erik Rosenkrands (968)

IV. Holmans-Herred.

1. Gaverslund Sogn (a). Gaverslund Bye. Andkier Bye. Sellerup Bye. Sellerup Mølle. Breining Bye. Børkop Bye. Børkop Mølle. Brønsted Bye. (969)
 2. Gaardslev Sogn (b), Annex til Piedsted. Gaardslev Bye. Mørkholt Bye. Rans Bye. Nebbegaard.
 3. Piedsted Sogn (c). Piedsted Bye. Gamelbye-Lykke et enligt Sted. Gammelbye-Mølle.
 4. Smidstrup Sogn (d) Smidstrup Bye. Store Velling Bye. (970) Lille Velling Bye. Smidstrup Mølle. Til dette Sogn hører endnu Tyvkier Bye, Hostrup Bye, og Runshauge en enligt Gaard, som ligge i Bruskherred.
 5. Skierup Sogn (e) Annex til Smidstrup. Skierup Bye. Svinholt Bye. Brandtlund et enligt Sted. (971)
 6. Vinding Sogn (f). Vinding Bye.
- a) Gaverslund skal have Navn af en Mand kaldet Gavl, som her i gamle Tider har boet, og er begravet, efter Tradition, i en Høj uden for Byen, belagt med store Steene, og kaldet endnu Gavls-Grav. Paa Kirkens østre Ende er opsat et Kors med en Bue over, besat oven om med hvasse Pige. Taarnet staaer for sig selv, 10 á 12 Skrit sydost fra Kirken, og har før haft et høit Spir, som kunde sees langt ud i Søen, men blev for Brøstfældighed nedbrudt. Runden omkring Klokken staaer nogen gammel Munkeskrift. Paa Prædikestolen staaer det Aarstal 1606. Neden for Alteret ligger en smuk blaa udhuggen Steen over Anders Hansen Lindenov paa Sellerup som døde 1562 og Frue Margrete Lange død 1558 med tvende deres unge Sønner Hans og Karl. Gaarden, som han boede paa, er nu en Bondegård og kaldes Sellerup-Hovgaard. Bag Alteret et Epitaphium over Major David von Duncan, som tiende Kongen 33 Aar og var med i adskillige Batailler og Beleiringer, gift med Margrete Kirstine Oldenborg, død 1751 65 Aar. I Kirken ere ophængte tvende (969) Faner over Ritmester Henrik Audy, som døde 1704 54 Aar. I Kors-Kirken tvende andre Faner over Ritmester Peter Reetz til Hvilsberggaard, død 1728. Den Bye Børkop bør hede Birkerup eller Birketorp, thi et Document af 1329 nævner en Gaard i Byrktorp i Galverslund Sogn.
- b) Kirken har Taarn. Paa Klokken staaer en Inscription men Munkeskrift. I Kirken er begravet Assessor og Commissarius Jens Lauridsen Risom til Nebbegaard. Paa Nebbegaards Mark kigger en Mølle og nogle Huse. Et Document 1451 nævner Bulbroholt i Garsløff Sogn og 3 Gaarde i Garsløff Bye.

- c) Byens Navn menes egentlig at hede Bede-Sted, som Jyderne nævner Biedsted, siden den ligger midtvejs imellem Soghøi og Veile, og var forud som et Stand-Qvarter for Reisende, hvilket sees af Herr Berndt Falenkamp, Provst og Sogneprest fra 1599 i 59 Aar, hans Optegning, at han og hans Formand har haft af Kongen Kirke-Tiende i Fæste, efterdi Prestegaarden ligger paa alfar Vei, saa her giester mange got Folk ind, ædel og uædel, og bekommer baade Foering og andet. Kirken er liden og har et lidet Taarn, som paa den syndre Side er ibygt Kirken og er tillige Vaabenhuus. Paa Klokken, førend den blev omstøbt, stod Sancte Johannes, hvoraf menes, at Kirken har hedet St. Johannis Kirke. Paa Væggen i Kirken findes Presternes Navne optegnede. I Marken paa Prestegaardens Skovs-Part, ved Bredstrup Spang, sees en mægtig stor Steen oplagt paa 3 andre store Steene, omsat med to Rader mindre Kampesteene, som menes have været et hedensk Offersted, siden der er Lignelse efter en Brynd eller Dam ved Stedet.
- d) Navnet skrives 1330 Smithstorp, og Kirken laae da til Cantoratet i (970) Ribe Domkirke. Kirken er en smuk Bygning, men uden Taarn. Klokken er støbt i Lybek 1585. Paa Muren i Kirken læses Presternes Navne siden Reformationen. I lille Velling er en Lystgaard, kaldet Vellinggaard, opbyggt som eh Herregaard af Hof-Jægermester Bachman, som er Kirkens Patron, og eier af store og lille Velling samt Smidstrup Byer. Ved Tyvkier ere inde Veie.
- e) Sognets og Byens Navn skrives i et Doc. 1329 Skyæpthorp. Skierup er uden Tvivl det Skibetorp i Jylland, hvor Kong ERIK EMUN ihjelslog sin Broder Harald Kæsie. Kirken er liden med et lidet Taarn. I Kirken findes et gamelt Epitaphium over Hans Hansen i Skierup og Hustrue. I Skierup Bye er en Gaard, hvor der i gamle Tider har været et Kongeligt Jagt-Huus, en Jagt-Stald, og en Barfred eller Asylum. Sammesteds holdte der altid før Souverainiteten 4 Bøndervogne, kaldte Holds-Vogne, som skulde kiøre i Kongelige Ærender og i Ægt med Adelen, naar deres Vei fladt der forbi. Paa denne Gaard boede imod 300 Aar en Familie, Fader og Søn efter hinanden, indtil 10de Led, alle af det Navn Hans Hansen. Men siden Mand-Linien er uddød, beboes den endnu af Qvinde-Linien. Saalænge Mand-Linien varede og der var en Søn kaldet Hans Hansen, var Stedet benaadet med adskillige Privilegier, hvilke ophørde, da Mand Linien gik ud. Kongens Jagt-Stald og Barfreden blev i Krigen i forige Seculo af en Polak opbrændt. Paa Skierup Mark norden Byen er en Kilde, som kaldes Tures Kleve, fra hvilken, efter gamel Fortælling, Droning Tyre, naar hun boede paa Tirsbek, skal have ladet sit Vand hente. Vandet er meget sundt og got, (971) har ogsaa af den menige Mand været brugt til Lægedom. Brandtlund et lidet Sted af 6 Skpr. 2 Alb. Hartkorn, er smukt opbyggt og saa kaldet af en Skovrider ved Navn Brandt, der var tilforn en Vandmølle kaldet Lunde-Mølle, som i Fiende-Tider er bleven ødelagt, derunder ligger Skierup-Østergaard og 6 Huusmænd i Skierup, som alle have Heste og Vogn, derved er en god Frugt og Humle-Have.
- f) Kirken er med Taarn. Paa Kirkemuren ere i Kampesteen udhugne tvende i Jern-Kiæder fængslede Mænd. Et Document 1329 nævner en Gaard kaldet Winningschogtbølingh udi Wynnyng Sogn. Den Residerende Capellan i Veile er Sogneprest til Vinding Sogn.

V. Jerlev-Herred

1. Jerlev Sogn (a) Annex til Høien. Jerlev Bye. Meising Bye. Oxvig Gaard. Tved et enligt Sted.
2. Høien Sogn (b). Høien Bye. Stubberup Bye. Horsted Bye. Hiorteberg-Mølle (972)

3. Ødsted Sogn (c), Annex til Egtved. Ødsted Bye. Vesterbyebye. Høllund Bye. Ammitsbøl Bye. Rougsted Bye. Tudved Bye.
 4. Egtved Sogn (d). Egtved Bye. Bølling Bye. Fugelsang-Huse. Heimdrup Gaard. Ballisgaard. Bork Bye. Riisgaard. Refsgaard Bye. Ovstrup to Gaarde. Bøgvad 1½ (973) Gaard. NybiERG-Mølle. Taagelund Gaard. Spiarup Bye. Vollund Gaard. Liegaard. Norbek 3 Beboere. Amhede Gaard. Tørsted Bye.
Af Skibet Sogn i Tyrildherred hører Vilstrup Bye til dette Herred.
- a) Af Jerlev Sogn og Bye haver Herreder sit Navn. I gamle Skrifter skrives Byens Navn paa adskillige Maader, Jarlof, Gørleff, Jerliff. Jærløf, jerloff og Herredet Jærlæsherred, Jerliffherred, og Gørleffherred. Kirken er med Taarn. Paa Klokken staaer nogen gammel Skrift. Prædikestolen er bekostet af Morten Bundesen i Jerløf for hans Begravelse-Sted 1626 da Gunde Lange var Slotsherre paa Koldinghuus. Altertavlen bekostet 1678 af Christen Knudsen i Jerlov og hans Hustrue for deres Begravelse. Lysestagerne givne af Nis Ibsen i Jerlov, som døde 1601 94 Aar, og Hustrue Anne Niskon som døde 1608 85 Aar. Oxvig har tilforn været to Gaarde, nu samlet til én. 1289 blev Jarlovscogh skiødet til Biskopen i Ribe.
 - b) Kirken har Taarn, og er tækket med blye. Paa Kalk og Disk staaer FRIDERICI IVti Navn. Kirken ligger ved tvende Bekke, den en løber østen, den anden syden for Kirken, over hvilke Sognets Beboere have gjort Broe. Lidet fra Kirken samles Bekkene og blive til en Aae, som løber (972) ned til Veile. Lysestagerne ere givne 1668 af Jörgen Juul til Agersbøl. Paa Klokken staaer Gerardus me fecit, med et ulæseligt Aarstal. I Kirken ophængt et par Faner over Ritmester Michael Lewin König som døde 1682. I Høien Bye er en Kongelig Skole. Byen bestaaer af 15 hele og 16 halve Gaarden, nogle af disse have hver sit Navn, saasom, Steenggaard, Bondeggaard, Storgaard, Staigaard, Pinggaard. Høien menes at være saa kaldet, fordi Byen ligger høit, paa alle Sider med Bekke og Aae omgiven, men er Document 1329 nævner Sognet Høthern og derudi en Gaard i Horsithwet, som nu kaldes Horsted. Hiorteberg Mølle er nu alene et enligt Huus, men har før været en Vandmølle, derhos flyder en Aae, som løber i Nede-Aae, hvilken løber i den store Aae til Veile. Ved Kirken ligge tre Huse, nemlig, Degneggaard, Galskiøt, og Qvelkrog.
 - c) Ødsted ligger en Miil fra Hoved-Sognet, og er tækket halv med Blye og halv med Tagsteen. Ammitsbøl skal før have hedet Amletsbøl og være saa kaldet af en fornem Høvding Amlet, som der først har haft sin Bolig. Til Rousted Bye er god Ruf-Mark. Paa Rougsted-Mark syden ved Byen findes Rudera af et Capel eller en Kirke, fordm kaldet Ydom Kirke. Tudved nævnes 1459 Tutwit. Paa Tudved Mark ligger Ting-Høi, hvor Tinget tilforn har været holdet. I Sognet avles mest Rug, Boghvede, noget Byg, og Havre. Egnen er skarp og vidtløftig at drive. Eng og Høebiering er ringe og mest Mose-Høe. Men mesten hver Bye har sin Skov af Bøg og lidet Riis-Eeg.
 - d) Egtved nævnes 1399 Eythwet, og et Document af 1488 nævner Westergaard i Eyætved Sogn hos Worck i Jerlæherret. Kirken er tækket med (973) Blye, og haver Taarn, hvorpaa staaer 1589. Klokken har Caspar Markdaner 1595 ladet støbe. Choret er hvølvet, men over det øvrige af Kirken er Fiele-Loft. Kalk og Disk er given 1739 af Amtmanden over Kolding-Amt Friderich Greve af Örtz. Paa en Steen over Kirkedøren er udhugget et Dyr, lignende to smaa Løver samlede med eet Hoved i Midten. Ved vestre Side af Vaabehuset sidder i Muren en Steen, hvori er udhuggen St. Peder med Nøglen, som viser, at Kirken har været

kaldet St. Peders Kirke. Ved den ene Side i Taarnet er General Ingenhavens og Frues aabne Begravelse, uden Epitaphio. Derunder er Provst og Sogneprestens M. Peder Storms murede Begravelse, han døde 1742 og har et Epitaphium af Marmor med en vidtløftig Latinsk Inscription; Paa Side-Pillerne af samme staaer Sognepresternes Navne siden Reformationen, af disse var Mads Buck den første Prest i 52 Aar fra 1531 til 1583 den tredje Sören Povelsön Prest og Provst i 52 Aar fra 1588 til 1640. I Choret er bemelte Herr Sören Povelsöns Epitaphium med en Inscription i Latinske Vers. Sognet er vel en Miil i Længden, og Byerne ligge vidt adspredte i Hede og skarp Egn. Her avles mest Rug og Boghvede, lidet Byg og mindre Havre. Nogle af Byerne ere forsynede med Skov. I Sognet er disse ferske Søer, Skiærsøe, Heilskov-Søe og Brud-Søe, om hvilken fortælles den Fabel, at en Brudeskare derudi er druknet da de om Vinteren vilde kiøre hjem til Bølling fra Kirken. Synden i Egtved Bye er en liden Høi kaldet Korben-Høi, hvori en Høvding af de Navn Korben skal ligge begravet, derved en liden Dam kaldet Korben-Høl. I adskillige Bekke fanges her Foreller og nogle Elbøtter. Vesten for Bølling ligge Rudera af et gammel Slot kaldet Mastigaard, hvorom har været Grave og Volde. Efter Tradition har det været en af (974) den berygtede Marsk Stigs Gaarde. Synden for Vollund Gaard sees Rudera af Karberg Kirke eller Capel. I Refsgaard Mose opgraves hele Stykker Fyr-Træ, som i smaa Splinder brændes om Vinteren i steden for Lys, og viser, at her forud har voxet Fyr-Skov. Paa Prestegaardens Toft har M. Peder Storm med Kongelig Tilladelse opbyggt en Bolig til Preste-Enker. Lande-Veien fra Ribe til Veile gaaer igiennem Egtved og Ødsted. Et Document af 1399 nævner Arsbalik i Egtved Sogn, som formodentlig nu er Ballisgaard.

VI. Slaugs-Herred.

1. Grinsted Sogn (a). Grinsted Bye. Hindum. Dalsbye. Moivig 2 Beboere. Loft Bye. Jerik Bye. Eeg Bye og Mølle. Utoft Gaard. Plovborg Gaard. Synderbye. Horsbøl Gaard. Morsbøl Bye. Nørlund Bye. Nørlund Kloser. Dyvelsrekke. Nørre Urup Bye. Urup Hovedgaard. Kragemose eller Tusborg. Vadboel. Lomborg. Kierboel. (975)
 2. Grene Sogn (b), Annex til Vorbasse. Grene Bye. Povslund Bye. Billund Bye. Elkier Bye. Ankelbo Bye. Krog eller Grenkrog Bye. Silkeborg 2 Beboere. Løflund 2 Beboere og en Vandmølle.
 3. Heinsvig Sogn (c), Annex til Grinsted. Heinsvig Bye. Trøllund Gaard. Gildberg Gaard. Klink Gaard. Fokdal. Bollong. Askier. Søegaard. Donslund Mølle. (976)
 4. Vorbasse Sogn (d). Vorbasse Bye. Baldersbek 2 Beboere. Donslund. Riisbøl 2 Beboere. Nebel Bye. Fitting Bye. Skødebierg 2 Beboere. Østervig 2 Beboere. Frideriksnaade Bye. Moltkenberg Bye. Slaug Gaard. Mosegaard. Rakenbierg. Høllend. Lille Almtoft.
- a) Grinsted har før været Annex og Heinsvig Hoved-Sogn, men efter Sogneprestens Mads Christensen Harboes Ansøgning, blev Annexgaarden i Grinsted ved Kong CHRISTIAN IV Bevilling 10 Jan. 1641 gjort til Prestegaard, og Prestegaarden i Heinsvig igien gjort til Annexgaard. Kirken er bygt af hugne Steene, tækket med Blye, men uden Taarn. Paa Klokken, som hænger i et Træhuus østen for Kirken, staaer CHRST. IVti og Bendix Norbye endnu ligger heel i sin Kiste. Kalk og Disk er given 1701 af Sognepresten Jens Pedersen Murer og Margrete Bagger. Under Alteret er et Hul, og paa Alteret ligger en

- firkantet liden Marmor-Steen, hvorunder i de Catholske Tider har været gjemte Reliquier. Altertavlen er bekostet af Etatsraad Lichtenberg 1740. I Choret hænger en Messing Lysekrone af 6 Arme, som Junker Christian Krabbe paa Urup har givet. Paa Prædikestolen staaer Aarstal 1626 og disse Navne (975) Bendix Norbye, Mads Harboe og Clemen Sörensen. Ved Choret læses paa Væggen Presternes Navne siden Reformationen. Sognet strekker sig i Længde $1\frac{1}{2}$ Miil til Østen og Vesten. Over Aae, som skiller Byerne ad, laae en Broe imellem Synderbye og Grinsted, hvilken Clemen Sörensen Møller i Eeg udi forrige Seculo afkastede for Fienderne. Siden Aaen ved strekt Vandløb er bleven dybere, har Kong FRIDERIK V. 1753 tilladt igien at slaae en Broe derover 21 Alne lang og imod 6 Alne bred, hvoraf de overfarende er paalagt at give Broepenge. Nørlund kaldes nu gemeenlig Nøllund. Nørlund Kloster er tvende smaa Steder. I Moserne findes Stumper af Gran og Fyr, som vidne om Skove forud af de Slags Træer. Jorden i dette Sogn er sandig og giver god reen Rug. Naar Sommeren er vaad voxer her og Byg og Boghvede, men ingen anden Sæd. Her findes hverken Leer eller Kampesteen, og Sognet er overalt ganske jevn og ligesom planeret, dog ligger ved hver Bye en eller to Høie, som har været hedenske Begravelser.
- b) Kirken er uden Taarn og Merkværdigheder. Sognet bestaaer mest af Hede med Lyng begroet, og ingen Enge uden ved Aaerne. I disse Aaer og Bekke, som flyde igiennem Sognet, fanges Aal, Giedder, Øreder, og Skaller, man finder ogsaa her og der Aalegaarde. Ved Kirken ligger Grene-Søe.
- c) Kirken er liden og uden Taarn. Klokken hænger i et Træe-Verk vesten for Kirken. Altertavlen er smukt i Stand sat 1740 af Etatsraad Lichtenberg, som da og har ladet Stolene male. Paa Prædikestolen staaer de (976) Julers Vaaben med Aarstal 1692 og Christen Juuls Navn til Dunslund. Heinsvig menes i gamle Dage at have hedet Hedensvig. Ved Annex-Gaarden er et deiligt Springvand, som kommer ud af en Banke. I Heden ere nogle store Banker, som kaldes Hytterne, hvorunder løber en klar Strøm, og hvorom er gamle Folks Fortælling, at endeel Bønder af Heinsvig, Grinsted og Andsager Sogne, med Koner, Børn og Creature, der i forige Seculo skal have opholdet sig i Fiende-Tid, og ihielslaaet endeel Svenske Ryttere, som vilde overfalde dem. Ved Klink, er Jorden øverst sandig. I Tørve-Moserne opkastets lange Fyretræer med Rood, 7 til 10 Alne lange, som Bønderne ligge ind til Bielker i Husene. Her falder skøn Tørv eller Klyn, som er ganske sort og haard, og, naar den brænder, seer ud som Steenkul og bruges af smede ved. Blomster og Urter har her ikke den Størelse og Lugt, som andensteds, formedelst Jordens Skarphed.
- d) Vorbasse Kirke er stor af Bygning, en Korskirke, og har Taarn, hvorpaa før har været Spir. I Vorbasse Bye staaer et aarligt Marked d. 28 Aug. Med Heste, Qvæg og Kramvarer. Sognet strekker sig i Øster og Vester 3 Miile, og fra Synder til Nør to Miile. Grunden er overalt skarp og Hede med Lyng begroet, og ingen Enge uden ved Aaerne, af hvilke endeel findes i Sognet, hvoraf saavel som af nogle ferske Søer kan have adskillige Slags Fisk. Synden Vorbasse i Heden er et Sted, kaldet Jyngovn, hvor der staaer mange store Steene opreiste paa Enden som siges i gamle Dage at have været et Tingsted. Lige saadane tvende Steder, men mindre, findes sydvest og nordost fra Vorbasse, men kanskee (977) alle disse Steder har været hedenske Begravelser. I Heden sees Rudera af tvende smaa Kirker, den ene ved Lille Almstok, kaldet Rød Kirke, den anden ved Fitting kaldet Fitting Kirke. Af Slaug en Gaard i dette Sogn haver Slaugsherred sit Navn. I Heden og i Moserne opholde sig Ur- og Ager-Høns, Ørne, Harer, Ræve, Ulve, og flere Slags Fugle og Dyr. Paa Heden i dette Sogn

ere anlagte tvende af de nye Colonier, den ene Frideriksnaade, af 6 Gaardmænd og 4 Huusmænd, kaldet tilforn Knurborg, den anden Moltkenberg af 4 Gaardmænd og 4 Huusmænd, kaldet tilforn Skioldeborg.

VII. Nørvangs-Herred (a).

1. Veile Sogn (b). Veile Kiøbstad.
2. Langskov Sogn (c), Annex til Uldum. Langskov Bye. Holgaard Hovedgaard. Olsholm Bye. Nyebyrg Bye. Overhauge.
3. Øster-Snede Sogn (d). Øster-Snede Bye. Agerbøl Hovedgaard (978) Sole Bye. Soleskov Bye. Bostrup Bye. Kragelund Bye. Krollerup Bye. Bøgballe Bye. (979)
4. Sindbiery Sogn (e), Annex til Greis. Laage Hovedgaard. Lindved Bye. Lund Bye. Ulkier Bye. Ørum Bye.
5. Hornstrup Sogn (f), Annex til Veile. Hornstrup Bye. Kirkebye. Store Lysholt. Lille Lysholt. Harboe Huus. Grundet Hovedgaard.
6. Vindelev Sogn (g), Annex til Kollerup i Tyrildherred. Vindelev Bye. Fløistrup Bye. (980)
7. Hveisel Sogn (h). Hveisel Bye. Bierslev Bye. Favsing Bye. Ildvad Bye. Sandvad Bye. Knude et enligt Sted. Tremhuse et enligt Sted. Mindstrup Hovedgaard. Mindstrup Mølle.
8. Greis Sogn (i). Greis Bye. Holtrum Bye. Høigaard Hovedgaard.
9. Uldum Sohn. Uldum Bye. Hesselballe Bye.
10. Vester Sogn (k), Annex til Tyregod. Vesterlund Bye. Lindet Bye. Rørbek Hovedgaard. Vester Mølle. Enlige Steder: Riisager. Skovsbøl. Lille Lindet eller Katballe. (981)
11. Givskud Sogn (l), Annex til Hveisel. Givskud Bye. Givskudlund Bye. Riis Bye. Leerager Bye. Haresøe Bye. Birkebek et enligt Sted. Østerhoved et enligt Sted.
12. Gyve Sogn (m), Annex til Nykirke. Gyve Bye. Sillehoved Bye. Bylund Bye. Hedegaard Bye. Neder Donnerup Bye. Donneruplund Hovedgaard. Synderhoe Hovedgaard. Breinhoved. Øgelund. Tromborg. Skierhoved. Nygaard. Mosegaard. Syvskovgaard. Fruerlund. Store Hessellund. Voslundgaard. Ulkier Mølle.
13. Nykirke Sogn (n). Stovgaard Hovedgaard. Alsted Hovedgaard. Synder Kollemorten. Nør Koliemorten. Vonge Bye. Hasstrup Bye. Ørnholt Bye. Damgaard Bye. Tinneth Bye. Oxenbiery Bye. Møllegaard. (982)
14. Ringyve Sogn (o). Ringyve Bye. Hedebye. Ulkinde Bye. Billund. Nørre Langlund Bye. Langlund Mølle. Synder Langlund. Gamelbye. Ule Bye. Lille Karlskov. Store Karlskov. Ttøgelborg. Eegsgaard. Høgelund. Elkier. Baastlund. Annexerne Gadberg og Lindballe ligge i Tyrildherred.
15. Brande Sogn (p). Brande Bye. Brandlund Bye. Brandholm Hovedgaard. Borup Bye. Fløe Bye. Døsling Bye. Grarup Bye. Riisberg Bye. Skierlund Bye. Ure Bye. Enlige Gaarde: Skierriis, Store Langkier. Hyvild Drantum. Torp. Store Sandfeld. Harild. Belsberg. Usentoft. Arvad. Arvad-Mølle. Lundfold. Nørre Askier. Synder Askier. Eneste Boelse: Lille Langkier. Algelund. Broegaard. Kragtig. Sandfeldbiery. Lille Sandfeld. (983)
16. Tyregod Sogn (q). Tyregod Bye. Tyregodlund Bye. Hastrup Hovedgaard. Seirup Bye. Dørken Bye. Lønaa Bye. Hindskov Bye. Hønskov Bye eller Kokborg. Enlige Steder: Enkelund. Lille Mosegaard. Svinbek. Hesselberg. (984) Egsgaard. Kiergaard. Vesterdam. Tofteløs. Østerdam eller Kokborghuse. Aagaard. Poderhuset. Hastrup-Mølle. Pomphole. Fuglsang. Aalbek. Odderbek.

17. Omme Sogn (r) Kirkebye. Østerbye. Møeborg. Brande (985) eller Lille brand Bye. Hiortlunf. Fiilskov Bye. Hallenbek Bye. Omvraa. Bøvel Bye. Hvelplund. Skovsende Bye. Baggisgaard. Simmelshuus. Stakrog. Julingsholm Hovedgaard. Annexet Hovne ligge i Nørherred.
- a) Dette Herred kaldes i nogle gamle Breve Nørherred i Jellingsyssel, i andre Wangsherred. 1552 finge Kronens Bønder i Nørrevangsherred Kong CHRISTIAN III Stadfæstelse paa et Kong Hanses Brev af 1500 at de maae blive ved samme Skat og Afgift, som de have givet i Droning MARGRETES, Kong ERIKS og Kong CHRISTIERN I Tid og fremdeles.
 - b) Kirken er tilforn ved Veile Bye beskreven.
 - c) Kirken er i Stand sat af Commerceraad Kruse til Holgaard og Hamergaard, som derudi har indrettet sig en Begravelse over Jorden, og døde 1764.
 - d) Kirken er en stor og anseelig Bygning af 64 Alnes Længde, opført af hugne Steene, hvoraf nogle paa 3½ Alnes Høide. Taarnet saavelsom Kirken er tækket med Blye. Paa den skønne Klokke læses i Munkeskrift: Jesus, Maria, Anno Domini MDXV. Sanctus Nicolavus ore pro nobis. (978) Man slutter heraf, at Kirken fordum har hedet St. Nicolai Kirke. Kirken har indvendig høie murede Hvælvinger, og en Udbygning eller Korskirke, hvori under Crucifixet hænger en Messing-Lysekrone, given af Sognepresten Matthias Selmer, her har og før været et stort Seirverk, som længe siden er borttaget. I Kirken er et Orgelverk, hvortil holdtes en Organist, medens Agersbøl beboedes af Adel, nu er det ikke i Stand til at bruges. Altertavlen er smuk malet og sterk forgyldt, derpaa staaer det Aarstal 1606. Paa et rødt Fløiels Alterklæde staaer i drevet Sølv Oberst-Lieutenant Kay de la Mares og Frue Hedevig Dorothea von Buchwalds Vaabener og Navne med Aarstal 1681. De samme findes ph paa Daaben og paa Tralverket for Communicanterne, og hendes Navn med Aarstal 1684 staaer paa Brød-Æsken. Kalken af Sølv sterk forgyldt er stor og af ugemeen smukt Arbeid, derpaa staaer Jörgen Juuls og Ellen Arnfelds Navne og Vaabener. Paa Messehagelen i tvende massive forgyldte Sølv-Plader ere drevne Jörgen Juuls og Ellen Arnfelds Vaabener med hendes Navn og Aarstal 1669. Paa Prædikestolen, som er malet med smukke Sindbilleder og sterk forgyldt, staaer bemeldte Juuls og Arnfelds Navne og Vaabener med Aarstal 1641 Paa Chorets Vegge staaer Jörgen Juuls og Frue Ellen Arnfelds Fæderne og Møderne Vaabener med Aarstal 1641 men noget deraf synes ved uforsigtig Kalkning udslettet. I Sacristiet Veg ar opsat en stor Steen over Hr. Peder Berings Hustrue, som døde 1652. Han og flere Prester ligge begravne i Gulvet under Sacristiet. Bag Alteret staaer Oberste Henrik Broktoft til Grundet som døde 1730. Ligeledes hans Faders Liig General-Major Ditlev Broktoft til Grundet, hvilken Familie af Major Broktoft har været tiltænkt et smukt Begravelse-Sted i Korskirken. Ved Øster-Snede findes en stor Høi, i hvilken den uvisse Tradition vil have, at Kong SNIO er begravet og at Byen Snede af ham skulde have Navn. Der siges, i Begyndelsen af dette Seculo at (979) være fundne Sølv-Knive og Sølv-Degener i denne Høi, ligesom der endnu findes Urner med brændte Been og Aske, Høien skal have været omsat med Kampesteene, som tildeels ere bortførte, der skal og have været seet nogen ulæselig Skrift. I Sole er en Skole stiftet af Major Broktoft, i Kragelund en anden af Madame Jörgensen paa Agersbøl.
 - e) Et Document 1342 nævner parochiam Sindbyerugh in Norhæreth Jallinghsysæl. I Kirken et Epitaphium over Jens Jelling til Laage, død 1679 hvis Enke Anne Obling fik Biskop

Anchersen i Ribe. Paa Klokken staaer Jörgen Juuls og Frue Anne Munks Navne med Aarstal 1634. Paa den øverste Stool: Jörgen Juul og Frue Anne Munks Navne med Aarstal 1634. Paa den øverste Stool: Jörgen Juul til Agersbøl og Frue Ellen Arnfeld 1646. Lige for Kirkedøren paa en Steen i Muren læses en smuk Inscription gjort 1717 over Stamfaderen til de Haucher, see HOFMANS Fundatzer T. IV. pag. 732.

- f) Alteret lod Oberst Otte Friderich von Gam til Grundet og Frue Kirsten Vind 1685 i Stand sette, han blev siden General-Major, døde 1698 og er her begravet. I Kirken findes en Ligsteen over Iver Vind til Grundet, som døde 1586 84 Aar, og Frue Anne Henrichsdatter død 1579. Endnu ere her begravne: Frue Margrete Galt, Bendix Sehesteds Enke, død 1675. Fem Børn Tage Krabbe og Frue Kirsten Vind. Oberst og Commendant i Fridericia Christian Wilken død 1702 Major Erik Krabbe død 1709. Oberst-Lieutenant af Artilleriet Lauge Rodsteen til Leerbek død 1673 43 Aar.
- g) Kirken er uden Taarn. I Choret staaer: Anno 1527 opus hoc completum eft. Prædikestole er gjort 1578. Paa Kalk og Disk staaer Oberste Beunenborgs og hans Frues Vaabener, hun var en Marschalck. (980).
- h) Navnet findes ogsaa skrevet Huixel og Hvexel. I et Brev af 1338 nævnes Therkillus de Hwixil Sacerdos. Kirken menes at have hedet St. Annæ Kirke, og der findes endnu nogle smaa Jorde, som efter Kirkebogen kaldes Bona Altaris Sanctæ Annæ. Kirken er i god Stand og tækket med Blye. I Altergulvet en hvælvet Begravelse, hvorpaa ligger en Ligsteen over Christen Splid til Meinstrup som døde 1561 og Frue Ide Lange død 1578. Paa Prædikestolen, saavel som paa tvende Stole i Kirken Mindstrup 1601 har ladet støbe ved Adam Nielsen Kolding. Mindstrup Mølle var en liden Græsmølle, er for en Snes Aar siden nedbrudt af Oluf Rudolf Krabbe.
- i) Kirken ligger for sig selv uden for Byen. Paa de øverste Stole findes disse Navne med Vaabener: Henrik Holk og Magdalena Reventlov. Paa den vestre Ende af Kirken staaer Erik Brahe og Mette Rosenkrands 1656. Paa Klokken staaer Munkeskript med Aarstal 1521.
- j)
- k) Sognet skal efter gammel Saagn have Navn af en Kæmpe kaldet Veste, som siges at have bygt Kirken, hvis Grav endnu vises paa Kirkegaarden 7 Alne lang. Paa Klokken staaer: Jeg wir till Rodstok Kiøft og betald, thill Widtvid Kierke oudvald 1581. Vitved Kirke er Annex til Fruering ved Skanderborg. Vester Kirke er liden, uden Taarn og ligger for sig selv paa aaben Mark. (981)
- l) Kirken ligger noget fra Byen.
- m) Navnet skrives forud Syge, og man finder i et Brev af 1280 nævnet Matheus facerdos de Gygæ.
- n) Kirken er en smuk og anseelig Bygning, ligger høit, og har et høit Taarn, forud kaldet St. Peders Kirke. Altertavle og Prædikestool er af smukt Bildhugger-Arbeid. Kalk og Disk er given 1656 af Margrete Juul. Paa Kirkens syndre Side er en smuk Udbygning, hvorunder en hvælvet Begravelse tilhørende den Juulske Familie, hvorfra nogle ligge balsamerde. I Choret en Ligsteen over Sognepresten Søren Nielsen Smedt, død 1608. En anden over Sognepresten Jens Berntsen Falk, som blev jaget fra Huus og Hiem af Fienderne og døde 1659. Uden for Kirkegaarden er en dyb Kilde i en Banke kaldet St. Peders Kilde, som aldrig bliver tør. Længere borte mellem tvende Dale findes en anden kilde kaldet Helgenes (982) Kilde, som fornerer Eistrup- og Rørbek-Aaer med Vand, deromkring ere høie Bakker.

- o) Nogle ville, at Ringyve eller Ringgive bør egentlig hede Ringhøi, efter Jydsk Udtale Ringhyv, og have sit Navn af en Høi, der ligger strax ved Kirken i Prestegaardens Toft, hvorudi fortælles en Syssel- Konge navnlig Ring at være begravet. Hans Droning skal ligge i en anden Høi kaldet Dronningens Høi. Kirken er zirlig, men uden Taarn. I Kirken findes en Tavle med Presternes Navne siden Reformationen, iblant dem nævnes Niels Brok, som skal ahve været D. Olai Borrichii Broder, og som ved Kongelig Benaading fik Gadberg og Lindballe Sogn annecterede til Ringyve.
- p) Kirken var før meget forfalden, men er nu en af de smukkeste i Egnen, ziret med et smukt firekantet Spir paa Taarnet. 1723 solgde Oberst Henrik Broktoft til Grundet Kirken til Sognepresten Jens Risom, som siden tillige blev Provst og Consistorial-Assessor. Han lod 1724 Spiret bygge, og Kirken overalt af Grunden reparere, 1730 indvendig pryde med et nyt Pulpitur, med en smuk malet Træ-Hvælving, samt Altertavle og Prædikestool med Guld og Maling opstaffere. 1749 forsynede han Kirken med (983) et got Orgelverk, og lønnede en af Skoleholderne for at spille derpaa. I Muren er opsat en Steen over Hr. Sören første Sogneprest efter Reformationen, men Skriften derpaa er ulæselig. Under Choret er en Hvælvet Begravelse, hvori ere hensatte Conrad von Hövelen og Frue Sibilla Giöe. Niels Parsberg og Frue Elisabet von Hövelen, hendes Syster Sophia Amalia von Hövelen, og Søn Predbiörn Parsberg, og flere adelige Liig. Om Brandholm Gaard er en Tradition, at den i gamle Dage har været beboet af en Syssel-Konge, navnlig Wrol, hvilken skal være begravet i en Høi uden for Gaarden, som endnu kaldes Vrol-Høi, samme fortælles at have i et Feltslag paa Sandfeldbiørg overvundet en anden Konge MIZAR, hvilken skal været begravet i en Høi paa bemelte Biørg kaldet Mizars-Høi. Sognet er vidtløftig, overalt skarpt og sandigt, derigiennem løbe fire Aar. Ved en af Aærne har Presten Assessor Risom anlagt en Frugthave, som har slaaet vel an, og er rart i Heden.
- q) Kirken siges at være bygt af Droning Tyre Danebod, af hvilken og Sognets tvende fornemste Byer siges at have faaet Navn, nemlig Tyregod som er Kirkebyen, og Tyregodlund, hvori Prestegaarden ligger. Der sees endnu tvende anseelige Høie, Hesthøie kaldede, liggende tet hos hinanden, den ene paa Tyregods, den anden paa Tyregodlunds Mark, med opmurede Grave i af Kampesteene, hvilke siges til den Ende at være opførte, at Kong GORM og Droning TYRE derudi skulde været begravne, hvilket Forsæt dog er blevet forandret, og deres Liig jordede i de tvende Høie ved Jelling. I samme Høie skal for mange Aar siden være fundne Urner samt gamle forrustede Krigs-Vaaben og Instrumenter af Jern. Kirken er af maadelig Anseelse, men har et smukt Taarn, hvorpaa staaer Sal. Oluf Krabbes Frues Ide Sophie Navn med Aarstal 1731 i hvilket Aar hun lod Kirken reparere. I Kirken er Træ-Loft, men over Choret (984) og i Taarnet er Hvælving. Altertavlen er opstafferet 1706 af Major Friderich Christian Gedde og Frue Helvig Lindenov Unger. Tvende store Messing Lysestager forærede af Frue Maren Bille Sal. Laurids Skrams 1598. Deres Navne og Vaabener staae og paa Kirkedøren med Aarstal 1591. Messehagelen given 1685 af Hans Kaas og S. A. Bielke, begges Navne, Vaabener og Aarstal 1686 staaer og i Sølv-Beslaget paa Alterbogen. Ved Chorets nordre side er i Væggen opmuuret en stor Steen over Jacob Skram til Hastrup, som døde 1570 37 Aar. Derover er opsat en Træ-Pyramide med Inscription, som nu mest er ulæselig. I Chorsdøren en Trætavle over fire af Laurids Skrams Børn paa Hastrup. Ved Kirkens syndre Side er udbyggt et stort hvælvet Capel af Grundmuur, hvori er indrettet en anseelig Begravelse over Jorden, hvilken først har tilhørt Skrams

Familie, men er af Frue Maria Belov, som var af de Skrammer paa Møderne, solgt til Oberst Jörgen Kaas, som blev i Slaget ved Nyborg 1659 og er her begravet, tillige med sin Frue Karen Grubbe, deres Søn Stiftamtmand Hans Kaas og Frue S.A. Bielke, han Syster Frue Lene Cathrine Kaas Cancellieraad og Amtmand Knud Geddes, samt flere af Familien. De Skrammers Liig skal forhen være førte herfra til Lisbjerg Kirke. I Hastrup Gaards hvælvede Begravelse under Choret staaer: Bemelte Knud Gedde til Hastrup død 1713. Hans Dotter Karen Grubbe Gedde, samt Svigersøn Etatsraad Oluf Krabbe til Bierre og Hastrup, som døde 1728 med begge Fruer Fridericia Lovise Bille, og Ide Sophie Gedde som døde 1755. I Dørken Bye findes Rudera af en forfalden Kirke. 1639 10 Febr. Bevilgede Kong CHRISTIAN IV. Hr. Jörgen Hansen Sogneprest til Tyregod og Vester Sogne en Annexgaard i Vesterlund, i steden for en anden Prestegaard ved Navn Odderbek.

- r) Kirken er i temmelig god Stand. Taarnet har Frue Anne Grubbe ladet (985) bygge. Klokken og Altertavlen ere givne af Etatsraad Lichtenberg. I Kirken er et gammelt Epitaphium over Jens Juul til Julingsholm som døde 1602 og hans Frue bemelte Anne Grubbe. Prædikestolen har Jens Juul 1596 bekostet. I mellem Filskov og Skovsende paa 1½ Miils Strekning skal forud have været god Skov, nu ingen. Sognet bestaaer mest af enlige Steder, som ligge adspredte her og der i den vilde Hede. Paa Marken ligger en stor høi oven paa fire andre Høie, kaldet Soleberg, som menes at være nogen navnkundig Mands Begravelse.

VIII. Tyrild-Herred.

1. Skibet Sogn (a). Haraldskier Hovedgaard. Rue Bye. Jennum Bye. Slede eller Sled Bye. Vilstrup Bye synden Aaen i Jerlevherred. Trædballe Huus. Lykkeshuus. Stockholm Huus. Frydensborg Huus. Østengaard. Over-Knaberup. (986) Mellem-Knaberup. Kiølholt. Neder-Knaberup. Disse 5 Gaarde kaldes Underbiergs-Gaarde, fordi de ligge under store og høie Banker.
2. Hover (987) Sogn (b), Annex til Jelling. Hover Bye. Leerbek Hovedgaard. Ruballegaard Hovedgaard. Høgsholt Bye. Gaarde. Ure Bye. Takier Huus nu Sophienlund. Holms-Mølle.
3. Jelling Sogn (c). Jelling Bye. Faarup Hovedgaard. (988) Hornstrup. Stivel Bye. Hoxballe Bye. Tosbyehauge. Høirup Bye. Skovbølling Bye. Ruballe Bye. Kidie. (989)
4. Bredsten Sogn (d). Kieldkier Hovedgaard. Kieldkier Mølle. Kierbølling Bye. Bredstedlund Bye. Refning Bye. Balle Bye. Tørsind Bye. Abelgaard et Skovhuus. Ollerup Bye. Lildfrost Bye. Siøskov Bye. Steensgaard. Vingsted Mølle. Bredstenved, og nogle flere enkelte Huse. (990)
5. Lindballe Sogn (e), Annex til Riinggave i Norvangsherred. Lindballe Bye. Nørskov Bye. Giødsbøl Bye. Aaas Bye. Amlund. Benninbøl. Nebvad Boel. Brendgaard.
6. Gadbjerg Sogn (f), Annex til Ringgive i Nørvangsherred. Gadbjerg Bye. Refstrup Hovedgaard. Tofthøi Bye. Smidstrup Bye. Clausholm. Rotstrup. Tøihøi. Taars Bye.
7. Nørup Sogn (g). Nørup Bye. Engelsholm Hovedgaard. Lime Bye. Limskov Bye. Siødover Bye. Gammel Bye. Tyrild. Trollerup. Sillehuus. Førstballe. Mørup Bye. Giøding Gaard. Giøding-Mølle. Søgaard. Kaaberbøl. (991)
8. Randbøl Sogn (h) Annex til Nørup. Randbøl Bye. Vandel Bye. Store Almstok. Ryberg Nye nu Friderikshaab. Vindballe Bye. Dalover. Papirs-Møllen.

9. Kollerup Sogn (i). Kollerup Bye. Skovgaard Hovedgaard (992) Brandtbiørg Hovedgaard. Hygum Bye. Lire Bye. Fire Huse. Ved Navn, Munkholm, Stoltenberg, Fuglesang, og Rolighed.
- a) (985) Kirken ligger ved Skiellet imellem Jerlev- og Tyrild-Herreder hos den store Aae, som kommer Vesten fra og løber ned i Veile-Fiord. Der fortælles, at paa det Sted, hvor Kirken er bygt, har i ældgamle Tider været Havn og Seglads, som er eftergroet. Nu avles der Høeog Korn omkring, men ikke langt fra Kirken skal for lang Tid siden være fundet et Skibs-Anker. Man holder for, at Kirken og Sognet heraf har faaet det Navn Skibet, som nogle skrive Skibbet, men et Brev af 1387 Skibith. Efter gammel Tradition, skulde Kirken først været bygt paa Vilstrup Mark, paa et Sted, som endnu kaldes Kirkebiørg. Kirken er tækket med Blye, men uden Taarn, i Stand sat 1755 og indvendig Ziret af Christen Linde, som og dertil har givet en Lysekrone. Klokken er af god Malm og Klag, (986) hænger i et opreist Træverk uden for Kirken. Ved Kirkens nordre Side et et Sacristie eller Capel, med aaben Begravelse under, men Ligene ere fortærede, hvoriblandt har været Jomfru Anna Munk af Krogsgaard, som døde 1677 78. Aar. Ellers staaer i Sacristiet Oberst-Lieutenant Pierre d'Andischau død 1751 og Frue Wilhelmina Friderica von Prætorius død 1736 item Capitain Baltzar Gerhard de Linde død 1747. I Muren er indsat en skøn og kunstig udhuggen Steen over Iver Friis til Harilskier som døde 1557. Under Choret er en aaben Begravelse, hvorudi hviler, Oberst Conrad von der Brinchen til Haraldskier død 1696. 63 Aar og Frue Catharina Arnfeld død 1730. Lieutenant Uldrich Friderich Brinchen død 1698 Lieutenant Bendix Brinchen død 1703 samt Svigersøns Oluf Rudolph Krabbes til Mindstrup begge Fruer, Hedevig Catharina von der Brinchen død 1709 og Lene Catharine Kaas. Prestegaarden skal før have ligget ved Haraldskier hos Kirken og der haft sine Marker og Skov for sig selv, som endnu kaldes Prestkier og Prestskov, men bruges til Herregaarden. Derimod har Presten faaet til Resident en Bondegaard i Vilstrup-Bye, hvorom da værende Sogneprest Jacob Svendsen 1649 18. Maj i Herreds-Protocollen har optegnet dette: Det lader jeg hver Christen vide, at Schibbet Prest hafde en Prestegaard tilforn, som han boede udi, saa laae ved Schibbet Kirke, hvis Eyendom, bruges nu til Harildskier, og derimod er en ufrie Gaard udlagt i steden igien i Wilstrup, Gud forlad den det voldte. Neden Skoven skal have ligget en Gaard kaldet Bommergaard, hvoraf Stedet endnu kaldes Bommerhauge, samme siges at have været beboet af to adelige Jomfruer, som under én Steen skal ligge begravne paa Skibet Kirkegaard. I Skoven og paa Marken ere overalt Banker, Bierge, Moradser og Kildeveld. Imellem Vilstrup og Rue Marker har staaet en Bondegaard kaldet Glasbiørg, som blev afbrudt af Oberst-Lieutenant d'Andischau til Haraldskier. Jennum (987) Bye er besværlig for Reisende at komme igiennem formedelst smaa of store Steene, hvormed Jorden overalt i og uden Byen er ligesom besaaet. Imellem Jennum og Slede Byer findes to Slags Jorde, som Bønderne bruge, det ene Slags at giøre deres Vegge hvide med, det andet at farve dem brune med. I Sognet ere tvende Skoler, den ene i Jennum, den anden i Wilstrup. 1610 tillod Kong CHRISTIAN IV Bønderne i Vilstrup at bruge Øred-Fiskerie i Skibet-Aae for deres egen Grund imod en billig Fæste og aarlig Afgift til Kolding Slot.
- b) Kirken er uden Taarn. Derhos er en Korskirke eller udbygget Begravelse, hvori hviler Etatsraad og Over-Krigscommissarius Herman Lorentz Nissen til Leerbek og Ruballegaard

død 1707 og Frue Ide Sophia Glud død 1703 samt Cecilia Catharina von Nissen død 1740 47 Aar. Til samme Begravelses Vedligeholdelse er given en Gaard kaldet Skiødeberg i Vorbasse Sogn Ranbøl Hede. Under Choret er begravet Landsdommer Nicolai Nissen til Ruballegaard død 1684 og Elisabeth Margrete Nissen.

- c) Jelling, som i gamle Skrifter kaldes Jaling, Jalling, Jæling, Jælling, Jalunga, er i vor Danske Historie et af de mest navnkundige Steder i Jylland; Af Jelling haver Jellingsyssel sit Navn. Paa Jellinge-Hede var det, efter de gamle Islandske Historier, Kong FRODE FREDGODE log legge den Guld-Ring som ingen torde bortstjæle. Paa Jelling-Hede stod 1131 et Feltslag, hvori Kong NIELS overvandt sin Broder Erik Emun, som stod ham efter Regieringen. I Jelling har fra ældgamle Tider været en Kongelig Gaard, hvor efter Saxonis Vidnesbyrd Kong VERMUND haver boet. Paa denne Kongsgaard har formodentlig Kong GORM og Droning TYRE undertiden resideret, siden de i sær har (988) elsket dette Sted, og udvalgt det til deres sidste Hvilested. Deres Mausoleer, som bleve oprettede ved denne Kongsgaard og endnu ere tilovers, kaldes Jellinge-Høie og Jellinge-Steene, ere af de betydeligste Antiquiteter i disse nordiske Riger. Paa bemelte Kongelige Gaard i Jelling opholdt sig 1135 den Danske Prinds Harald Kefie, den Tid han af sin Broder Kong ERIK EMUN blev greben og aflivet, som Svenno Aggonis siger, eller og i Skypetorp (nu Skierup i Holmandsherred) som Saxo beretter, hvor ogsaa fordum var et Kongeligt Jagthuus. Af de Kongelige Grav-Høie i Jelling, som Kong HARALD GORMSÖN kaldet BLAATAND lod oprette til sine Forældres Afmindelse, ligger den ene nemlig Droningens nord, den anden nemlig Kongens sydens Jelling Kirke, saa at Kirken staaer imellem dem. Oven i Droningens Høi er en stor og dyb Kilde, med Kampesteene omsat, hvoraf Indvaanerne hente deres Vand. Om denne Kildes besønderlige Situation, See Oeconom. Magazin T. V. p, 201. De tvende Steene med Runeskrift, som vidner om Kong GORMS og Droning TYRE DANEBODS Begravning i disse Høie, staae opreiste paa Kirkegaarden for Indgangen til Kirken, men om de af første Færd have staaet paa samme Sted, er uvist. Den mindste, som er ganske simpel, har Kong GORM uden Tvivl i levende Live ladet hugge og tiltænkt sin Droning til Æreminde, men da samme ikke har været prægtig nok, har Kong HARALD siden, eller kanske nogen anden af de nærmeste Descendenter, ladet udhugge en anden, som er ulige større og zirligere. Men at Figurene og Runeskriften derpaa skulde være saa nye, som nogle lærde holde for, er meget at tvile om, og vil være vanskeligt at bevise. Disse rare Monumenters Aftegning, Høienes Beskrivning, og Runeskriftens Forklaring findes i Wormii Mon. Dan. p. 326 – 341 og i mange flere Bøger. I Kong FRIDRIK II Tid var den store Steen nedsunken i Jorden, men den berømte Lænsmand paa Koldinghuus Caspar Markdaner lod den 1586 opgrave og opreise, hvorom han lod en Tavle (989) med forgyldt Inscription i Kirkens Chor opsette, hvilken der var ar see, til 1679 da Kirken afbrændte. Ved Prestegaarden i Jelling havde Kongerne fra ældere Tider haft et Huus af 2 Etager med Stald til 16 Heste hvor de kunde logere, naar deres Vei faldt her igiennem, samme afbrændte med Prestegaarden 1673. Ved Kong CHRISTIAN V Gavmildhed, som kom igiennem Jelling, da Kirken var brændt, saavelsom ved hans Ministres og fleres Gaver, blev Kirken igjen med Taarn smukt opbyggt, og en Latinsk Inscription derom opsat over Døren, Marm. T. II. P 79. I Kirken findes en Ligsteen over den første Evangeliske Prest Herr Niels Smed, som skal have haft 12 Sønner, alle Prester. En anden Steen over Sognepresten Sören Stephansen, som i den Keiserlige Krig 1627 formedelst sin Troskab mod Kongen blev af Fienden ile medhandlet.

1597 har Kong CHRISTIAN IV lagt Jellinge Birk med Tørildherred og Nørvangsherred under Kolding-Læn. Synden for Jelling er et Kildeveld, som har Afløb ved en Aae til Veile.

- d) Navnet skrives i gamle Breve af 1338 1387 Brethesteen og Breethsteen. Kirken er sat i meget god Stand af Etatsraad de Lichtenberg og saa got som af nye opbyggt, tækket overalt med Blye, beprydet med et smukt Taarn, indvendig med fire Hvælvinger, nye Altertavle, Prædikestool, Skriftestool, Degnestool, Pulpitur, og Stolene indlukte, og alting smukt malet og stafferet. Klokken har Knud Madsen Borger i Veile 1597 ladet støbe af Matthias Benning, da M. Niels Willomsen var Sogneprest, Klak og Disk af Sølv blev af de Svenske borttrøvet, og en anden igien bekostet 1646 af Provstiets Forvalter Clemen Sørensen Weile. Prestegaarden ligger i Balle Bye. Paa Marken findes adskillige hedenske Gravhøie og Offersteder; hvoraf nogle have været opgravne, og (990) derudi fundne Urner og adskillige Stykker Gevær af Messing og forrustet Jern. Paa Kierbølling Mark sees en Rad Steene, hvor berettes Bredsten Kirke at skulle have været bygt. Videre om Bredsten Kirke og Balle Prestegaard See Danske Magazin T. IV. p. 333. sq. Søgaard har tilforn været en liden Bye, men blev af Greve Daneskiold indrettet til et Hollænderie, og en Ladegaard paa dens Mark anlagt.
- e) Lindballe siges at have Navn af Lind-Træer, som der i Egnen voxer. Til Kirken er en smuk Kalk og Disk, given af Preben Brahe til Engelsholm, med hans Vaaben paa. I Sognet er stor Skov.
- f) Gadbiørg har sit Navn af et Bierg, som ligger paa Gaden ved Kirken, og er saa høi, at derfra kan sees 24 Kirker. Kirken er zirlig og med Taarn. Ved Alteret er et Begravelses Capel, hvori hviler Etatsraad og Jægermester Zeppelin, og Capitain Diderich Blome. Kirken skal før have staaet paa et andet Sted, hvor endnu sees Rudera deraf. Paa Marken findes endeel hedenske Begravelser.
- g) Nørup har før været kaldet Nøre-Torp. 1621 har Frue Margrete Lange til Engelsholm ladet et Capel bygge til Kirken og hvælve Choret. Kirken ligger høit, og haves derfra en deilig Udsigt over Søen til Engelsholm med sin smukke Have og Skov. Denne Kirke er af de smukkeste Landsby-Kirker i Landet; overalt tækket med Blye, og sat i meget god og pyntelig Stand af Etatsraad de Lichtenberg, som saa got som af Grunden (990) har ladet Kirken ombygge, opsette et zirligt Spir paa Taarnet og Hvælving i Steden for Loft, bekostet en nye Altertavle, og overalt med smukke Inscriptioner, Maling og Forgylding bepryde. Neden i Kirken er et Orgelverk bekostet 1730 af Greve Daneskiold. I Capellet findes en Ligsteen over Jens Kaas til Vorgaard og Gudumlund, som døde 1579 63Aar. En anden over Knud Brahe til Engelsholm, som døde 1615 og Frue Margrete Lange død 1622 som før havde haft bemelte Jens Kaas. Paa den store Klokke i Taarnet staaer: Manet in æternum verbum domini 1549 Mester Henrich Tram. Paa den lille Klokke: Godt mi Borehart Gelgeter Anno 1600. Over Vaabenhus-Døren læses, Gak ind udi vor Helligdom, der kan du ret beskue, hvordan Guds Huus er elsket af Herr Lichtenberg og Frue. Den nordre Side af Kirkegaarden er opfyldt med Polakers døde Legenter, som 1659 vare i Jylland, og døde i Mængde af smitsom Syge. Kirkens nøiere Beskrivning læses i Danske Magazin T. IV. p. 328 sq. Af Tyrild i dette Sogn haver Tyrild Herred sit Navn.
- h) Navnet skrives 1394 Randbool. Paa Kirkegaarden ved den nordre Side ligger en stor Høi, som kaldes Kong Rans Grav, af hvilken Byen og Sognet skal have Navn. Kirken har Taarn, og er af Etatsraad Lichtenberg sat i meget god og zirlig Stand. I Polakernes Tid 1659 blev

Sognet ganske øde, da Folkene af smitsom Syge bortdøde, og der blev ikke prædike i Randbøl Kirke i tre Aar. Randbøl ligger paa Landeveien fra Ribe til Veile. Vesten for byen begynder den store Hede, kaldet Randbøl-Hede, som er over 4 Mile lang og hvor der findes Lyng af Karls Høide. Rybjerg Bye i Heden er 1762 opbyggt til Colonister, og kaldes nu Friderikshaab. I Sognet er en god Papirs-Mølle, som Etatsraad Lichtenberg 1733 har ladet bygge og indrette.

- i) Kirken har fra de Catolske Tider hedet St. Nicolai Kirke. Den er tækket (991) med Blye, har Taarn, og smukt i Stand sat af ACapitain Balzar Gebhard Linde. Paa Altertavlen ere udskaarne Billeder fra gamle Tider, og Inscriptionerne formedelst Ælde ikiendelig. Prædikestolen er given 1636 af Palle Rodsteen og Frue Ingeborg Skeel, hvis Vaabener staaer derpaa. Paa Kalken staaer Sogneprestens Sören Christensen Svenstrups Navn. Oven i Kirken er en indlukt Stool for Kirkens Eier. Under en Ligsteen i Altergulvet ligger Knud Bertelsen første Sogneprest efter Reformationen. Hans Søn Jens Knudsen, som var den anden Sogneprest, hviler under en større Ligsteen. Brandtbjerg Bye er for endeel Aar siden afbrudt, og Marken underlagt Hovedgaarden. I Sognet har været en Gaard, kaldet Gravensgaard, som og er afbrudt og lagt under Skovgaard. Paa Marken findes nogle hedenske Gravhøie.

Herregaarde og andre store Gaarde i Koldinghuus Amt.

(992) **Agersbøl**, i Øster-Snede Sogn Nørvangsherred, er nye opbyggt af Muur og Bindingsverk for en 30 Aars Tid siden af Madame Jörgensen efterat den gamle Bygning var nedbrudt, hvilken i sin Velstand havde været Ziret med et prægtigt Taarn og høit Spir og med en Kirke paa Gaarden. Ladegaarden er af nu værende Eier opbyggt. Af Eierne vides: Jörgen Juul og Frue Ellen Arnfeld 1541. Oberst-Lieutenant Kay de la Mare død 1713 og Frue Hedevig Dorothea von Buchwald, Deres Søn Hieronymus de la Mare og Frue Lucie Emerence Brokdorf død 1736 Jörgensen og Søn Maurids Jörgensen død 1753. Nu Peder Marcusen. Gaarden ligger i en smuk og frugtbar Egn, er en god Eiendom paa Ager og Græsning, forsynet med Skov (993) af Eeg og Bøg, og har en vel anlagt Frugt- og Lyst-Have, stalder henved 180 Stude. Hovedgaards Taxt 43 Tønder 4 Skiepper 2 Album. Mølleskyld 1 Tønde 4 Skiepper 3 Fierdingkar. Derforuden i Stiernholms Amt, Bøndergods 54 Tønder 3 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 3 Skiepper 2 Fierdingkar.

Alted, i Nykirke Sogn Nørvangsherred, bruges nu under eet og samlet med Stovgaard. Af Eierne vides: Peder Skram til Stovgaard og Alsted 1558 som fik Gaarden med Peder Skrams Dotter Anna Skram. Deres Søn Peder Juul til Alsted 1600 og Frue Margrete Ulfstand. Oberst-Lieutenant Arnstorf til Stovgaard. Apoteker Schmidt i Horsens. Hans Enke 1754. Nu deres Søn Kamer-Assessor og Apoteker Gotfrid Schmidt i Horsens. Forpagteren holder deels Stald og deels Føde-Stude. Hovedgaards Taxt 21 Tønder 2 Skiepper 1 Fierdingkar. Skovskyld 2 Tønder 5 Skiepper 1 Fierdingkar. Mølleskyld 5 Tønder 2 Skiepper 2 Fierdingkar. Bøndergods 213 Tønder 7 Skiepper 3 Fierdingkar $\frac{3}{4}$ Album. Skovskyld 1 Skieppe 3 Fierdingkar. Tiender 21 Tønder.

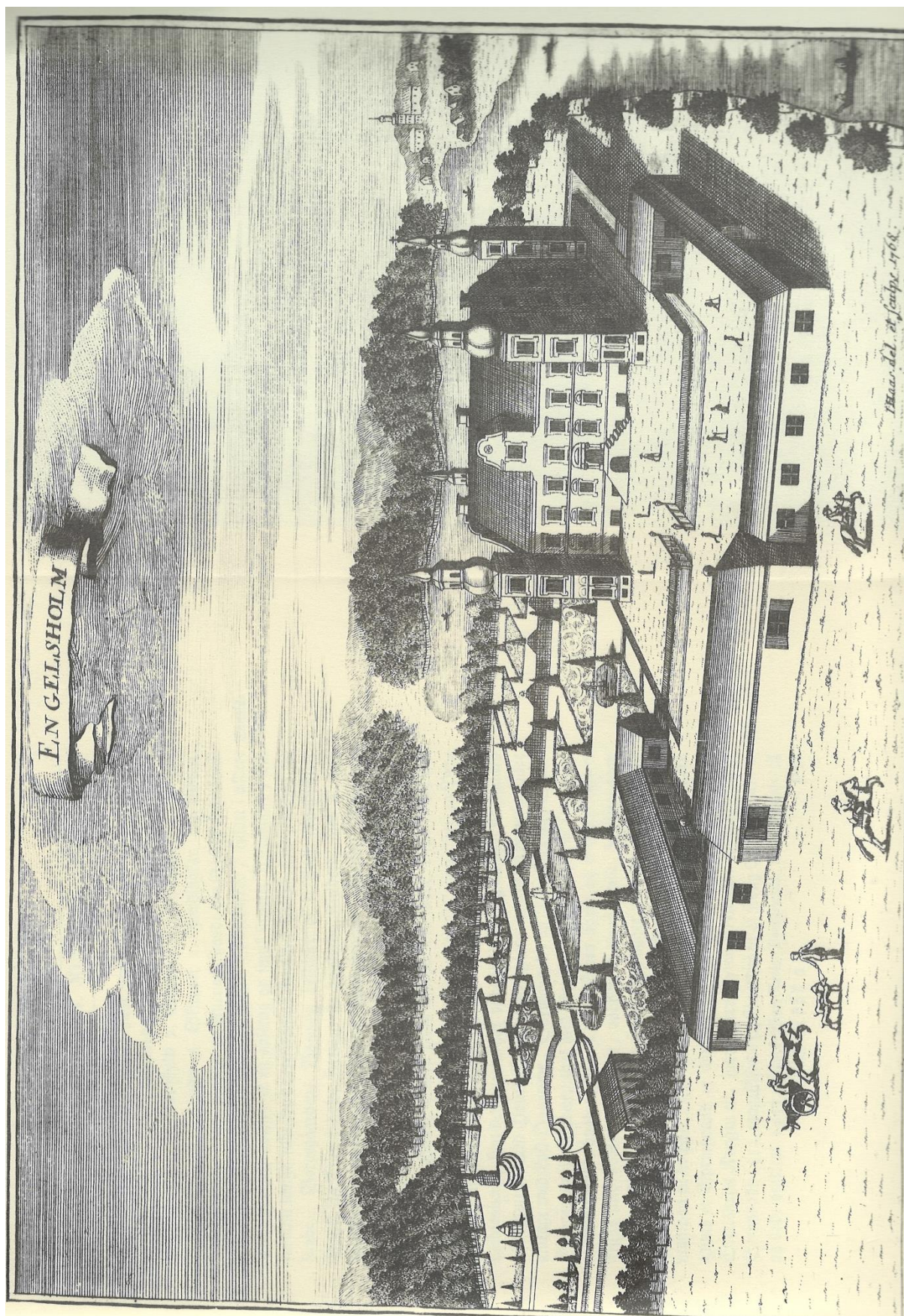
Brandholm, i Brande Sogn Nørvangsherred, har før været en fri Herregaard, men nu ufrie og ucomplet. Efter Tradition skal der i ældgamle Tider have boet en Syssel-Konge navnlig Vrol, som skal være begravet i Vrol-Høi uden for Gaarden. Bygningen har fordum været anseelig,

men blev 1743 af nye ombyggt af Muur, og Bindingsverk. Af Eierne vides: Eskil Giöe til Brandholm. Conrad von Hövelen og Frue Sybilla Giöe. Niels Parsberg og Frue Elisabet von Hövelen og Frue Sybilla Giöe. Niels Parsberg og Frue Elisabet von Hövelen. Deres Søn Preben Parsberg. Gaarden var i adelige Familiers Eie til 1717. Efter hvilke Christen Pedersen Hannerup (994) 1754 var den fjerde Eier. Lars Jensen Brandt. Nu hans Enke. Ved Gaarden er et got Teglbrænderie, som kunde være mere profitabelt, dersom det var nærmere ved Kiøbsted eller Indsegling.

Brandtberg, i Kollerup Sogn Tyrildherred, er en frie men ucomplet Sædegaard. Det fornemste Huus paa Borgegaarden beskrives 1754 at have været ombyggt 1766 af nu værende Eier. Af Eierne vides: Peder Juul 1541. Frue Ide Kaas i Brandtbiørg 1570. Palle Rodtsteen som døde 1643 og Frue Ingeborg Skell. Sidsel Rodtsteen og Verner Klauman. Jens Lauridsen fra Ribe 1684 Oberst Herman Friderich von Boinenburg 1699. Niels Larsen. Povel Ingversen. Krigsraad Morville. Secreterer Friderich Andreas Johansen til 1763 Nu Forvalter Hans Saabye. Paa Gaarden holdes Føde-Stude, foruden Heste og andre Creature. Paa Hovedgaards Marken er bygt et Sted kaldet Munkholm. I Gravene, som omgive Borgegaarden, og i nogle Damme paa Marken, fiskes Karper, Karudser og deslige. Den forige Eier, som var en Svensk, har lagt megen Flid paa at opelske Eeg, Bøg, og andre Skov-Træer. Hovedgaards Taxt 17 Ydr. 5 Skpr. 2 Fk. 2 Alb. Skovskylt 1 Tønde 1 Skieppe 2 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 56 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 56 Tønder 1 Skieppe 1 Fierdingkar 2 Album. Skovskylt 2 Fk. Tiender 12 Tdr. 2 Skpr.

Donneruplund, i Gyve Sogn Nørvangsherred, er en ucomplet Sædegaard, som før Reformationen laae til Riber Biskopdom, men da hiemfaldt med det geistlige Gods til Kongen og Kronen. Gaarden ligger i Heden, og har ikkun maadelig Bygning. Der er en indkastet og nye opelsket Skov, som er rar i den Egn. Norden for Gaarden har Lønaae, som gaaer i adskillige Bugter, sit Udspring. 1537 fik Oluf Staverskov ved Mageskifte denne Gaard af Kong CHRISTIAN (995) III. De sidste Eiere have været Niels Andersen i Vonge. Nu Christen Pedersen. Hovedgaards Taxt 11 Tønder 1 Skieppe 1 Fierdingkar. Skovskylt 2 Skiepper 2 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 81 Tønder 7 Skiepper 2 Fierdingkar 2 $\frac{3}{4}$ Album. Da Gaarden 1760 blev sat til Auction, havde den sit fulde Hartkorn.

Engelsholm, i Nørup Sogn Tyrildherred, kaldet i ældere Tider Engelstholm, er en anseelig og smuk situeret Herregaard, som forudum længe tilhørte de tre Adelige Familier Rosenkrands, Lange og Brahe. Borgegaardens Bygning bestaaer af et stort grundmuret Huus, to Etager høit, foruden de hvælvede Kieldere, med 4 firekantede Taarne af 3 Etager, et i hvert Hiørne. Saavel i Taarnene som i Huset selv findes en Mængde meget smukke og moderne Værelser, foruden Indretninger til Huusholdningen. Knud Brahe har 1592 opbyggt dette Huus, hvortil hans Broder den lærde Tyge Brahe skal have givet Tegningen. Husets Indretning er til Commoditet og Prydelse ikke lidet forbedret af Greve Daneskiold, og siden af Etatsraad Lichtenberg, som derforuden har opbyggt en stor og anseelig Ladegaard i Symmetrie med Hoved-Bygningen, og ladet en stor og prægtig Have anlegge med Lyst-Quarterer, Springvand, og Terrasser, med Steen-Trapper op til Skoven, ziret med Statuer og Canoner, et Orangerie af Grundmuur bygt 1766.

Op i Skoven ligger paa den ene Side af Haven. Fra Borgegaarden, som med Grave er omgiven, gaaer man paa en hvælvet Broe ind udi Ladegaarden, hvor lige for det store Huus et Springvand er anrettet. Hvad Eierne angaaer, da hørde Engelsholm Konge til, indtil Herr Tymme Nielssön Rosenkrands til Stensballe 1452 mageskiftede sig Gaarden til af Kong CHRISTIAN I og døde omtrent 1457 Hans Søn Erik Tymmesön Rosenkrands til (996) Engelsholm besad Gaarden endnu 1511 og hans Frue Margrete Hög 1523.

Deres Søn Erik Eriksön Lange til 1572. Hans Søn Erik Eriksön Lange den yngre, bekendt af sine Cymiske Studeringer og Giftermaal med den navnkundige Frue Sophia Brahe, gik fra Gaard og Gods formedelst Gield og Vidtløftighed. Derpaa kom Engelsholm til Knud Brahe som havde Systemen Margrete Lange, han døde 1615 og hun 1622. Hans Brodersøn Herr Jörgen Brahe til Hvedholm og Engelsholm død 1661. Hans Søn Preben Brahe som døde 108 og Frue Susanna Giöe. Deres Søn Capitain Henrik Brahe, hvis Enke-Frue Henrica Sophia Bilde 1727 solgte Gaarden til Herr Friderich Greve af Daneskiold Samsöe, som 1731 igien solgte den til Etatsraad Gerhard de Lichtenberg. Denne smukke Gaards Aftegning kan sees af med følgende Kaaber, og vidtløftigere Beskrivning findes i Danske Magazin T. IV. p I 257 324. Paa Gaarden holdes deels Køer, deels Stald- og Føde-Stude. Ved Gaarden er 1732 af Etatsraad Livhtenberg

anlagt et skjønt Teglbrænderie. Uden for Gaarden ved Siden af en Høi Banke udspringer et klart og velmagende Veld, hvorfra til Gaarden og Haven ere lagte Render, som fære Springvandet i de anlagte Fontainer. Paa Marken heromkring findes endeel fornemme Høvdingers Gravhøie, og en halv Miils Vei fra Engelsholm ligger en Dal kaldet Kongsdalen, og en Konge derudi omkommen. Hovedgaards Taxt 59 Tønder 4 Skpr. 2 Alb. Skovskyld 7 Skpr. 2 Fk. 1 Alb. Mølleskyld 8 Tdr. 4 Skpr. Bøndergods 339 Tdr. 5 Skpr. Skovskyld 6 Tdr. 5 Skpr. 2 Fk. ½ Alb. Tiender 189 Tdr. 4 Skpr.

Faarup, i Jelling Sogn Tyrildherred, er en ucomplet Sædegaard, kaldet og Faarupgaard, liggende ved Faarup Se, hvori (996) er got Fiskerie. Gaardens Bygning er af Muur og Bindingsverk, men en grundmuret Lade bygt 1600 af C. T. S. Af Eierne vides: Frue Maren Bille 1593. Frue Marine Skram. Frue Sophia Belov 1634. Henrich Toft 1541. Skifteskriver Anders Madsen 1670. Hans Enke Dorthe Hansdotter Dueberg solgde Gaarden 1672 til Oberst-Lieutenant Conrad von der Brincken til Haraldskier, som døde 1696. Hans Dotter, som var gift med en Lieutenant. Justitsraad Axel Bille 1717. Hans Hansen Varmark solgde Gaarden 1745 til Hans Goldbek. Birkedomer Laurids Tistrup 1755 som ombygte Gaarden. Laurids Gydesen Ridefoged paa Engelsholm 1758 som døde 1765 Hans Enke fik Anders Andersen, som nu eier og beboer Gaarden, og holder derpaa Føde-Stude. Hovedgaards Taxt 22 Tønder 1 Skp. 3 Fierdingkar. Skovskyld 2 Skiepper 2 Album. Mølleskyld 3 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar. Bøndergods 29 Tønder 1 Skieppe 3 Fierdingkar.

Grundet, i Hornstrup Sogn Nørvangsherred, er en skøn og important Herregaard. Bygningen er af nyt Bindingsverk, opført af Oberst Brokdorf. Eierne; Iver Vind til Grundet, som døde 1586 og Frue Anne Sandberg. Deres Søn Jacob Vind, som døde 1586 og Frue Anne Sandberg. Deres Søn Jacob Vind, som døde 1586 og Frue Else Hög. Hans Broders Sønnesøn Niels Vind til Grundet som døde 1646 og Frue Mette Rosenkrands. Deres Dotter Kirsten Vind havde først Tage Krabbe til Jordberg, siden General Major Otto Friderich von Gamm til Grundet, som døde 1698. Major Erik Krabbe død 1709. General Major Brokdorf. Hans Søn Oberst Schack Brokdorf, hvis Enke-Frue Sophia Hedevig Grabbow nu eier og beboer Gaarden. Paa Grundet kan staldes 160 Stude, og fødes ved 50 Stykker. Gaarden har fra gammel Tid haft sit eget Birk, og Birke-Tinget holdes om Onsdagen. Hovedgaards Taxt (998) 87 Tønder 2 Fierdingkar. Skovskyld 7 Skiepper 1 Album. Bøndergods 200 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar. Skovskyld 1 Tønde. 2 Fierdingkar 1 Album. Mølleskyld 11 Tønder 5 Skiepper 2 Fierdingkar. Tiender 60 Tønder.

Haraldskier, i Skibet Sogn Tyrildherred, er en meget gammel Gaard, som holdes for at være bygt og have Navn af Kong HARALD BLAATAND, hvilken saavel som hans Forældre emeget elskede og opholdt sig i denne smukke Egn, See WORMI Monum p. 334. I de Tider skal hertil

have været Indsegling igiennem Aaen fra Veile Fiord og en Havn hvor nu Skibet Kirke er. Gaarden ligger midt i Engen ved Aaen, et Bysseskud fra Kirken. Over Aaen er slagen en Broe, hvilken Kong FRIDRIK II ved Casper Markdanne 1585 først har ladet gjøre for at have en Gienvei imellem sine Slotte Koldinghuus og Skanderborg, Danske Mag. T. V. p. 112. Navnet skrives ellers Hariskier, Haritzkier, og Harildskier. Gaarden var fordum i et par hundrede Aars Tid de Frisers med Skaktavlen Stammegaard. Borgegaarden bestaaer af et gammelt grundmuret Huus af 2 Etager med hvælvede Kieldere under, et nyt grundmuret Huus af 2 Etager med hvælvede Kieldere under, et nyt grundmuret Huus, og en mindre af Grundmuur. Imellem begge er en langagtig Fiskedam, rundt om besat med store hugne Kampesteene, og ved Gaarden er en god frugtbar Have. Eierne: Niels Friis til Haritskier, Væbner, 1436 og Frue Ellen Molteke. Deres Søn Herr Anders Friis til Haritskier levede 1471 1487 og tvende Fruer, Agnete Krummedige, og Bodild Stendeld som endnu levede 1543. Hans Søn Iver Friis og Fruer Sophie Glob til Haritskier som levede Enke 1563. Deres Søn Albret Friis til Haritskier D. R. R. 1579 og Frue Ingeborg Gyldenstjerne. (999) Deres Dotter Sophia Friis, som havde Friderich Munk til Krogsgaard 1624. Deres Søn Jörgen Munk til Haritskier 1657 døde ugift. Hans Syster Jomfrue Anne Munk til Haritskier, døde gammel og ugift. Oberst von der Brinchen til Faarup død 1696. Hans Søn Ritmester Godske von der Brinchen død 1730 Oberst Lieutenant Andischau død 1751 Etatsraad Gerdt Linde til Engelsholm. Nu atter Etatsraadinde Lichtenberg. Bemelte Andischau lid først indrette et Gevær-Jern- og Kobber-Fabrik, men siden er samme flyttet og anseelig opbygt 1757 og er en Kobber-Høele- Gevær- og Søm-Fabrik. Ikke langt derfra er et Kildeveld, kaldet den hellig Kilde, som før om St.Hans Aften meget har været søgt paa Helbredens vegne. Tet ved Gaarden er enn god Korn-Mølle, kaldet Qvak-Mølle, som maler med 2 Qværne med overfalds-Vand. Fiskerie haves i nogle Damme, i den store Aae, hvor før har været indrettet et fordeelagtigt Øred-Spring, og fælles Fiskerie i Faarup Søe. Gaarden er under Forpagtning, og stalder imod 80 Stykker Stude. Hovedgaards Taxt 35 Tønder 3 Fierdingkar. Mølleskyld 3 Tønder 7 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album. Bøndergoods 201 Tønde 3 Skiepper 3 Fierdingkar 1 2/3 Album. Skovskyld 4 Tønder 3 Fierdingkar. Tiender 18 Tønder 4 Skiepper.

Hastrup, i Tyrgod Sogn Nørvangsherred, er en gammel og god Sædegaard, som først har været et befæstet Slot og synes da at have ligget paa en Holm i Søen, hvortil fra det faste Land har været lagt en Steenbroe, som endnu kiendes. Siden er Bygningen flyttet til et rundt Bierg kaldet Rugbjerg, som ligger midt i en grøn Eng, men ikke et eneste Huus paa Gaarden er bygt Solret, hvorom nogen Fabel af gemeen Mand fortælles. Saavel Borge- som Lade-Gaardens Bygning er af god Grundmuur og beste Norske Eege-Tømmer, opført (1000) 1589. af Laurids Skram og fuldført 1599 af Henrik Below. Der ere dyne Vand-Grave saavel om Lade- som Borge-Gaard, og ved Indkiørselen har tilforn været en Lenke-Broe. Det store Stue-Huus var før to Etager høit, men Commerceraad Leth lod den øverste Etage aftage, og den underste med moderne, gipsede og smukt betrokne Værelser indrette. Hvad Eierne angaaer, da har en Adelsmand navnlig Töfte Nielssön af Flynder og Frue Inger omtrent 1400 og tilforn eiet Hastrup Slot. Af dennem købte Erkebiskop Peder i Lund, som før var Biskop i Ribe, dette Slot. Han i Aaret 1419 gav og skødede til Biskop Christiern og Biskop-Bordet i Ribe alt sit Gods i gamle Hastrup, med et Voldsted, paa hvilken Hastrup Slot bygt haver været, med alt sit Gods til samme Slot liggende, for en Siælemesse at holde for bemelte Töfte Nielsön og Frue, see Danske Magazin t. III pag 269. Biskop Christiern afhændede Aaret derefter 1420 Gaard og Gods til Hr. Morten Jenssön

Görsting til Hastrup og Frue Johanne Lykke, hvis Søn Folmar Görsting døde ugift og var sidste Mand af denne Slegt. Systemen Anne Olufdotter Görsting fik Peder Skram til Strandbygaard og førte ham Gaarden til. Deres Søn Erik Skram til Hastrup Landsdomer i Jylland, som døde 1568 og Frue Maren Lövenbalk. Deres Søn Laurids Skram fik Hastrup 1573 og Frue Maren Bille. Deres Dotter Elisabeth Skram fik Henrik Belov til Spøtterup som døde 1607. Deres Dotter Marie Belov fik Christian Holk til Bustrup. Han solgte Hastrup til Oberst Jörgen Kaas som 1659. Deres Søn Hans Kaas til Hastrup Stiftamtmand i Trondhiem, som døde 1700. Deres Søn Major Friderik Christian Gedde til Hastrup døde 1713. (1001) Hans Svoger Etatsraad Oluf Krabbe til Bierre og Hastrup døde 1728. Hvis Enke-Frue Ide Sophie Gedde døde 1755 men kort før sin Død i Aaret 1754 solgte Hastrup til Commerceraad Christen Leth, som satte den til Auction 1760. Siden Anders Nielsen Vong. Nu Andreas Bagger, som selv beboer Gaarden, og holder derpaa Føde-Stude. Til Hastrup er fra gamle Tider Birke-Ret. Gaarden ligger i Hede-Egnen og har vidtløftig Eiendom. Situationen er behagelig formedelst hosliggende store Søe, Eng, liden Egeskov, og tet forbiløbende Aae, hvorved er god Aalefangst. Til Gaarden ere fem sterke Søer, godt Fiskerie af Brasen og Giedder, og skøn Jagt i sær af Harer og Fugle-Vildt. Hovedgaards Taxt 72 Tønder 1 Skieppe 1 Fierdingkar. Skovskylt 1 Skieppe 1 Fierdingkar 2 Album. Mølleskylt 9 Tdr. 4 Skiepper 2 Fierdingkar. Bøndergods 282 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar 2½ Album. Tiende 61 Tønder.

Høigaard, i Greis Sogn Nørvangsherred, er en gammel og frie Sædegaard, som nævnes 1436 Høgardh, da Frue Ingerd Hermandsdotter, Niels Wogensens Efterleverske, skrev sig dertil. Gaarden er for faa Aar siden af Muur og Bindingsverk opbyggt, efterat Laden ved Lynild var afbrændt. Af Eierne vides: Bertel Holk til Høigaard og Frue Elsebet Sandberg. Deres Søn Henrik Holk til Høigaard og Frue Else Friis. Hans Farbroder Ditlev Holk til Høigaard 1598. Christen Holk til Høigaard nævnes 1602 Erik Brahe 1656. General-Major Otto Friderik von Gam til Grundet død 1698. Baron Gyldenkrone. Mads Möller. Oberst Schak Brokdorf til Grundet. Nu hans Enke-Frue Sophia Hedevig Grabbow. Gaarden er under Forpagtning og holder Føde-Stude. Til Gaarden er Skov, Jagt og Fiske-Damme. Hovedgaards Taxt 18 Tønder 5 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Alb. Skovskylt 2 Tønder 1 Skieppe. Bøndergods 300 Tdr. 2 Skpr. 2 Fk. Skovskylt 6 Skpr. 1 Fk. 1 Alb. (1002).

Hønneberg, i Eritsø Sogn Elboherred, kaldet Hønneborg Ladegaard til et Kongeligt Slot, kaldet Hønborg eller Hønneborg Slot, som har staaet ei langt fra Snoghøi, men længe siden sleift. Dog kiendes Rudera deraf, og et Fiskerhuus kaldes endnu Slottet. Anno 1517 har Kong CHRISTIAM II været paa Hønborg Slot, og da givet Hr. Thomas Nielsøn Lange Ridder, Embedsmand paa Hønborg, Qvittantz for Udbuds-Penge af Hønborg Læn, Nørvangsherred og Vesterherred. 1521 fik Erik Krummedige samme Konges Qvittantz for Landhielpen af Hønborgs Læn. 1529 var Peder Ebbesøn Væbner Embedsmand paa Hønneborg. 1541 fik Frue Sidsel Rosenkrands, Erik Krummediges Efterleverske, Kong CHRISTIAN III Følgebrev til Bønder og Krone-Tienere, som ligge til Hønborg Slot. 1555 holdt Jörgen Rosenkrands Brylllop paa Hønborg, som han da havde i Forlæning. 1572 nævnes Kongsted Sogn i Hønborg Læn. Efterat dette Slot siden var nedbrudt, beboedes Ladegaarden af Officerer, og Markerne bleve til Rytter-Kobler udlagte, indtil det Kongelige Rytter-Gods 1765 ved Auction i Kolding blev bortsolgt, da Hønborg Ladegaard blev købt af Oberst-Lieutnant, Krigs- og Land-Commissarius

de Falsen, som haver opbyggt den af nye. Gaarden er Tiende-Frie, men giver en vis Afgift til Presten. Dens Hartkorn er 13 Tønder 4 Skiepper 1 Album. Skovskyld 1 Skieppe 1 Fierdingkar 2 Album.

Holgaard, i Langskov Sogn Nørvangsherred, er en fri og complet Sædegaard. Bygningen er af Muur og Bindingsverk. Anno 1486 nævnes Morten Bang til Holgaard Væbner, og 1492 Velbyrdig Sven Palle Juul i Holgaard. Efter Reformationen har den hørt Kronen til, og 1551 findes Kong CHRISTIAN III at have forlænet sin Skenk Erik Lange til Engelsholm, med Holgaard i Jylland. Kong FRIDERIK II SOLGDE OG SKØDEDE TIL Jörgen Sehested Keyes Søn, (1003) Embedsmand paa Hindsgavl, Kronens Gaard Hoelgaard udi Langskouff Sogn. De sidste Eiere have været: General Major Ditlev Brokdorf. Hans Forpagter Kruse. Hans Søn Commerceraad Kruse. Nu denne Enke-Frue. Paa Gaarden staldes over 100 Stude og fødes 50 dito. Der ere gode Marker og god Græsning til denne Gaard. Hovedgaards Taxt 32 Tønder 3 Skiepper 3 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 2 Skiepper 3 Fierdingkar. Bøndergoods 209 Tønder 6 Skiepper 2 Album. Skovskyld 3 Skiepper. Tiender 30 Tønder.

Julingsholm, i Omme Sogn Nørvangsherred, er en frie men ucomplet Sædegaard, som formodentlig en af de Juler har opbyggt og kaldet efter sit Navn. Over Indgangs-Døren sees udhugne en Juuls og en Friises Vaabener. Af Bygningen er noget Grundmuur, men mere Bindingsverk. Af Eierne vides: Mogens Juul til Julingsholm 1580. Hans Søn Jens Juul til Julingsholm 1635 og Frue Margrete Ulfstand. De sidste: Claus Svitzer 1764 Jon Christensen og Haar. Nu Jens Christensen og Niels Hansen Lindberg. Der holdes Føde-Stude paa denne Gaard, som ligger i Hede-Egnen. Hovedgaards Taxt 15 Tønder 5 Skiepper 1 Alb. Mølleskyld 3 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar.

Kieldkier, i Bredsten Sogn Tyrildherred, er en gammel frie Sædegaard. Gaarden ligger ved Skoven og er af maadelig Bindingsverks Bygning. Af Eierne vides: Jacob Jonsson de Kyælkyær 1366. Anders Pedersön af Svanholm og hans Broder Johannes Pederssön har 1387 eiet Gaarden og da pantsat den til Jacob Villesön, see Dan. Magaz. Tom IV. p. 3. 1406 har samme Jacob Billesön eller Jep Wilsön eiet og skrevet sig til Keldekær. 1460 har Herr Jochum (1004) Hardenberg eiet Kieldkier. 1490 Ebbe Strangesön. De sidste Eiere: Mads Nielsen. Capitain Meisner. Gyde Hansen. Lieutenant Dyssel. Etatsraad Folfach. Etatsraad Lichtenberg. Gaarden er under Forpagtning, og holdes derpaa Føde-Fæe. Hovedgaards Taxt 12 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar. Skovskyld 1 Tønde 1 Skieppe 1 Fierdingkar. Mølleskyld 3 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar. Bøndergoods 206 Tønder 4 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 1 Tønde 1 Fierdingkar 1 Album.

Laage, i Sindbjerg Sogn Nørvangsherred, er en frie og complet Sædegaard. Bygningen er af Muur og Bindingsverk og i god Stand. Af Eierne vides: Palle Juul til Laage og Frue Anne Westenie. Deres Søn Jörgen Juul til Loge 1644 og Frue Anne Munk. Hans Broder Peder Juul og Frue Ide Kaas, Jörgen Juul til Agersbøl og Frue Ellen Arnfeld 1646 Jens Jelling som døde 1679. Krigsraad Leth. Kammerraad Sören Fogh som 1767 satte Gaarden til Auction. Nu Capitain von Bülow. Her holdes 80 Stald-øxne og 30 Stykker Føde-Stude. Eiendommen er god, dog noget sandig. Her er og god Skov af Eeg og Bøg. Hovedgaards Taxt 26 Tønder 7 Skiepper 1 Album.

Skovskyld 2 Skiepper 2 Album. Mølleskyld 4 Skiepper 1 Fierdingkar. Bøndergods 230 Tdr. 5 Skpr. $\frac{1}{2}$ Album. Skovskyld 1 Skp. 1 Alb. Tiender 49 Tdr. 4 Skpr. $\frac{1}{2}$ Album. Skovskyld i Skp. 1 Alb. Tiender 49 Tdr. 4 Skpr.

Leerbek, i Hover Sogn Tyrildherred, er en gammel frie Sædegaard, som forud i 200 Aar tilhørte den Brokenhusiske Familie. Borgegaarden bestaaer af tre anseelige Huse tildeels af Grundmuur, og et Huus foran, hvor Indkiørselen er over en Broe. Saavel i Garden som Køkkenet er Springvand. Gaarden er omgivet med Graver, og forsynet med en god Have. Ladegaarden afbrændte 1702 ved Lynild, og blev af Geheimeraad Moth igien opbyggt. Eierne: Nicolaus (1005) Stangeberg in Leerbek armiger 1436. Peder Brokenhuus død 1616 og Frue Edel Ulfeld. Deres Søn Kield Brokenhuus død 1616 og Frue Edel Ulfeld. Deres Søn Johan Brokenhuus død 1648 og Frue Helvig Bille. Deres Søn Erik Brokenhuus Befalingsmand over Mandal 1667 og Frue Ingeborg Parsberg. Steen Rodsteen 1673 og Frue Margrete Urne. Landsdomer Nicolai Nissen til Ruballegaard. Hans Søn Etatsraad Herman Lotentz Nissen. Han afstod Gaarden til Geheimeraad Matthias Moth, som igien overdrog den til sin Svigersøn Baron Gyldenkrone. Kongen købte Gaard og Gods 1720 med solgte den igien 1744 til Justitsraad Emanuel Tygesen. Han afstod samme til Clemen Marcusen, som døde 1755 Mogens Nellemaan fra Fyen købte da Gaarden, som har sat Bønderne og Markerne i god Stand. Her hildes imod 120 Stykker Hollænderie-Køer og 50 Stykke Føde-Fæe. Til Gaarden er overflødig Skov af Eeg

og Bøg, god Jagt, Fiskerie og Øred-Fangst. Der er og indrettet et Teglblænderie. Hovedgaards Taxt 45 Tønder 2 Skiepper i Fierdingkar. Skovskyld 4 Tønder 7 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Album. Mølleskyld 4 Tønder 2 Skiepper. Bøndergods 216 Tønder 1 Skieppe 1 Fierdingkar 2 Album. Tiende 19 Tønder 2 Skiepper 2 Fierdingkar.

Mindstrup, i Hveisel Sogn Nørvangsherred, er en frie og complet Sædegaard, som tillige med Skovgaard 1764 blev underlagt Stamhuset Matterup, som tillige med Skovgaard 1764 blev underlagt Stamhuset Matterup, oprettet af Justitsraad Tygesen, hvilken og 1760 har nye opbyggt Gaarden af Bindingsverk, og completeret den med Bøndergods. Af Eierne vides: Jörgen Splid til Mindstrup og Frue Barbara Juel. Deres Søn Palle Splid til Mindstrup og Frue Helvig (1006) Krabbe. Deres Søn Jörgen Splid til Mindstrup og Frue Karen Dyre. Hans Broder Christen Splid til Mindstrup død 1561 og Frue Ide Lange. Palle Fastie til Mindstrup 160. Nogen af de Krabber, hvoraf Oluf Rudolf Krabbe, som døde 23 Jun. 1753 var den sidste. Han solgte Gaarden til Cancellieraad Marcusen paa Rask. Han atter solgte den 1758 til Justitsraad Emanuel Tygesen. Nu hans Brodersøn Assessor Tyge Jesper Tygesen til Matterup. Gaarden forpagtes bort, og holdes derpaa ved 80 Føde-Stude. Til Gaarden er en smuk ung Skov og got Tørveskiør. Hovedgaards Taxt 17 Tønder 7 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 2 Skiepper 2 Album. Mølleskyld 1 Tønde 2 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 7 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Album.

Nebbegaard, i Gaarslev Sogn Holmansherred, er en gammel frie med ucomplet Sædegaard, som ligger paa et fornøieligt Sted imellem Ransfiord eller lille Strand og en smuk und Skov. Af Bygningen er endeel Grundmuur og endeel Bindingsverk. Strax østen ved Borgegaarden ligger en Høi, hvorpaa har staaet en smuk Bygning, omgiven med Grave og Vold, som nu er anlagt til en Lyst-Have, der boede forud Jomfrue Birgitte Rosenkrands til Nebbe, Eiler Stygge Rosenkrandses Dotter, som er begravet i Tavlov Kirke tillige med hendes Sydskenbarn Frue Sidsel Rosenkrands som boede paa Hønneborg. I Skoven findes Rudera af Nebbe Slot, som var til i Kong VALDEMAR IV Tid, og hvor der 1348 blev giort en Forhandling imellem Kongen og Greverne af Holsten om Fyen, Hvitfeld p. 196. Henneke Lembek til Nebbe nævnes i mange Documenter imellem 1436 og 1455. Hans Søn Hartvig Lembek. Hans Søn Claus Lembek til Nebbe var sidste Mand af denne Slegt og døde 1562. Han havde længe tilforn solgt sin Gaard Nebbe til Erik Krummedige, hvilken og (1007) var den sidste Mand af Slegten og døde 1541. Hans Frues Sidsel Rosenkrandses Sydskendebarn Jomfrue Birgitte Rosenkrands havde siden en Andeel i Nebbegaard og Gods, hvilken hun 1578 10. September mageskiftede bort til Kong FRIDERIK II med Vilkor, at hun samme i sin Livstid maatte bruge og besidde. Nebbegaard tilhørte derefter Kronen til 1660 d. 25 Aug. Da Kong FRIDERIK III bortskienkede den til Assessor og Commissarius Jens Lauridsen Risom for hans mandhaftige og troe Tieneste paa Bornholm ved dette Lands Restitution under den Danske Krone. Nu værende Eier er Commerce-Assessor Lars Bolvig. Nebbegaards Eiere betale aarlig til Sognepresten for sin Tiende 6 Rigsdaler 4 Mark, efter en Høieste Rets Dom. Paa Gaardens Mark ligger en Mølle og nogle Huse. Hovedgaards Taxt 24 Tønder 4 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 1 Fierdingkar 1 Album. Mølleskyld 1 Tønde 4 Skiepper 3 Fierdingkar. Bøndergods 39 Tønder 1 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 3 Fierdingkar. Tiender 30 Tønder 4 Skiepper.

Nygaard, i Starup Sogn Bruskherred, har i forige Tider været en Herregaard, og er i Matriklen kaldet en Hovedgaard. Paa endeel af dens Mark er bygt en Bye, kaldet Nygaards Baraquer, som er Tiendefrie, det øvrige af Markerne har været Rytter-Kobler, men er paa Auctionen over det Kongelige Ryttergoods kiøbt af Justitzraad Saxesen.

Ødsted, i Bredstrup Sogn Eldboherred, var tilforn et øde Sted, hvorpaa Hof-Jægermester Gerhard Brokdorf lod opføre en smuk Bygning, som han beboede og kaldede Ødsted Gaard. Efter ham hans Søn Junker Brokdorf. Nu hans Systersøn Oberst von Scholten, i hvis Tid Gaarden er Tiendefrie.

Pedersholm, i Veile Sogn Nørvangsherred, har før været kaldet Veile Ladegaard, men af Kong FRIDERIK IV, udlagt til (1008) Rytter-Kobler. Paa Auctionen over det Kongelige Ryttergoods 1765 bleve samme Kobler solgte til Peder Terkelsen, som derpaa har opbyggt en Gaard og kaldet den efter sit Navn, hvortil han har kiøbt det meste af Vilstrup Bye i Skibet Sogn, og holder paa Gaarden 50 Stykker Stude.

Refstrup, i Gadbjerg Sogn Tyrildherred, er en gammel frie Sædegaard. Borgegaarden bestaaer af tre grundmurede Fløie, opbyggt 1741 af Cancellieraad Poulsens Enke, Ladegaarden ligeledes nye opbyggt af Muur og Bindingsverk. Eierne saavidt man veed: Jes Knudssøn en Adelsmand skødede Gaarden 1426 til Velbaaren Mand Albert Jenssøn, Niels Skade til Refstrup 1543. 1570 Herman Juul til Aabierg 1580. Casper Vangersdorf. Casper Rudolf von Gersdorf. Han solgte Gaarden 1640 til Lars Ebbesen, som døde 1646. Hans Enke-Frue Sophie Staverskov, som eiede Spøtterup og kiøbte Olufgaard, havde først haft Otte Kruse til Balle. Hendes Dotter Magdalene Kruse fik Herman Kaas og Refstrup med. Hendes Dotter Magdalene Kruse fik Herman Kaas og Refstrup med. Efter hans Død blev Gaard og Gods til en stor Deel ruineret af de Svenske og Polakerne. Hvorefter Gaarden af Frue Kaases Creditor Oberst-Liutnant Diderich Blome blev tagen i Besiddelse 1664. Han havde ovenmeldte Gersdorfs Dotter til ægte og døde 1695. Hans Søn Capitain Kay Blome gift med Mette Brinchen fra Haraldskier. Han døde 1700 og hun giftede sig 1701 med Hof-Jægermester Zeppelin. Han solgte Gaarden 1722 til Byfoged Ammitsbøls Enke i Fridericia, som giftede sig ned Cancellieraad Hans Marcusen. Han solgte Gaarden 1723 til Cancellierraad August Christian Poulsen til Grøngryft, som døde 1738. Hans Enke-Frue Marie Margrete Barchman giftede sig 1753 med Over-Auditeur Sören Seidelin som 1754 solgte Gaarden til Birkedomer Thistrup. Han solgte Synderhoe og endeel Gods fra Refstrup 1755 og døde 1756 Hans Enke giftede sig ned Hirtigkarl, som igen har kiøbt (1009) endeel Gods dertil, og sat Gaard og Gods i god Stand. Paa Gaarden holdes Føde-Fæe. Dertil er ogsaa god Skov, Jagt og Fiskerie. Hovedgaards Taxt 22 Tønder 1 Skieppe. Skovskyld 1 Skieppe 3 Fierdingkar. Bøndergoods 201 Tønder 4 Skiepper 1½ Album. Skovskyld 1 Skiepper 1 Fierdingkar 2 4/7 Album. Tiender 18 Tønder 4 Skiepper.

Rørbek, i Vester Sogn Nørvangsherred, er en ucomplet Sædegaard. Bygningen er ikke stor bedre end paa en god Bondegaard. Den har tilforn ligget ved en fersk Søe under en Bakke, men er omtrent 1740 flyttet oven for og bygt ved en liden Skov. Af Eierne vides: Hans Johansen Lindenov til Rørbek 1549. Hans Søn Anders Hansen Lindenov til Rørbek. Frands Rohde og Stephan Rohde Borgere i Kiøbenhavn ved Slutningen af forige Seculo. Gaarden tilfaldt siden

ved Arv Capitain Lieutenant Johan Jacob Seyer, som døde 1727 hvis Enke-Frue Ide Birgitte Winter solgte den. Kammer-Assessor Jens Jörgen Bredal eiede den 1754. Oberst-Lieutenant von Trappaud til Hamergaard. Nu Johan Jacob Seyer, som holder Køer og Stude derpaa. Gaarden ligger i Hede-Eggen. Da Gaarden 1738 blev stillet til Auction, laae der endeel mere Gods og Herligheder dertil end nu. Hovedgaards Taxt 13 Tønder 2 Skiepper 3 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 1 Tønde 4 Skiepper 3 Fierdingkar. Mølleskyld 9 Tdr. 4 Skpr. 2 Fk. Bøndergods 31 Tdr. 6 Skpr. Skovskyld 3 Fk. Tiender 5 Tdr. 6 Skpr. 2 Fk.

Ruballegaard, i Hover Sogn Tyrildherred, er 1610 af tre Bøndergaarde indrettet til en Sædegaard, som dog nu er ucompleteret og uden Gods. Bygningen er Bindingsverk, med Grave om, og en Have hos. Eierne: Friderik Munk, Manderup Abildgaard. Hans Enke-Frue Helvig Arnfeld. Landsdomer Nicolai Nissen som døde 1684. Etatsraad Herman Lorentz Nissen som døde 1707. Krigs-Commissarius (1010) Nicolai Nissen død 1717. Assessor Peder Thøgersen Lassen død 1738 Rasmus Stær, som 1750 solgte Hover Kirken og Godset ved Auction fra Gaarden. Conrad Jörgensen Tranekier død 1756 Malte Friss, som solgte den 1760 til Peder Hellesen. Paa Gaarden holdes 40 Stykker Hollænderie Køer. Hovedgaards Taxt 16 Tønder 4 Skpr. 2 Fk. Skovskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fk.

Sellerup Hovgaard, i Gaverslund Sogn Holmansherred, har i gamle Dage været en Herregaard og beboet af Adelsfolk, men er nu en Bondegaard. Paa denne Gaard boede Anders Hansen Lindenov som døde 1562 og Frue Margrete Lange død 1558. Deres Dotter Kirstine Lindenov fik Sten Bilde til Vandaas og Sellerup. Han magesiftede Sellerup Gaard og Gods bort til Kong FRIDERIK II og fik igien Næsbyholm i Skaane.

Skovgaard, i Kollerup Sogn Tyrildherred, er en gammel frie, men nu ucomplet Sædegaard. Bygningen er af Bindingsverk, og heele Gaarden nye opbyggt 1765 og 1766 af Assessor Tygesen, med en smuk anlagt Have hos. Af Eierne vides: Jes Eyssön af Skoffgard 1492. Hans Lauridsen til Skovgaard 1543. Jörgen Skovgaard til Skovgaard 1648. Hans Søn Hans Skovgaard mageskiftede Skovgaard og Gods i Jylland bort til Kong FRIDERIK II 1579 og fik igien Flynge Gaard og Gods i Skaane. Eril Lunge til Skovgaard 1601. Siden har Gaarden tilhørt den Rigsgrevelige Rantzovake Familie med Løvenholms Grevskab, som hiemfaldt til Kongen. 1732 overdrog Kong CHRISTIAN VI Gaarden med nemelte Grevskab til Grebe Friderik Daneskiold til Samsøe. Han solgte den 1733 til Capitain Baltzer Gerhard Linde, som opbygde Borgegaarden. Han solgte den 1740 til Niels Jörgensen Möller. Han solgte den 1750 til Peder Poder. Christen Pedersen 1753. Hans Goldbek 1757. Mogens Nulleman 1760. Han solgte den 1762 til Justitzraad Emanuel Tygesen, (1011) som 1764 lagde den tillige med Mindstrup under Stamhuset Matteredup. Hans Brodersøn Justitzraad Tyge Jesper Tygesen eier nu Gaarden og holder derpaa Føde-Stude. Hovedgaards Taxt 18 Tønder 2 Skiepper 1 Fierdingkar. Skovskyld 3 Skiepper 2 Album. Bøndergods 118 Tønder 1 Skiepper 1½ Album. Skovskyld 5 Skpr. 2 Album. Tiender 9 Tønder 4 Skiepper.

Stovgaard, i Nykirke Sogn Norvangsherred, er en gammel frie og complet Sædegaard. Borgegaarden er 1763 nye opbyggt af Assessor Schmidt. Ladegaarden er af vidtløftig Bindingsværks Bygning. Af Eierne vides: Niels Skram til Stovgaard 1492. Hans Søn Peder

Skram til Stovgaard og Alsted. Axel Ibsen til Stovgaard og Frue Margrete Biörn. Erik Lunge til Stovgaard 1590. Hans Syster Anna Lunge fik Thomas Maltesen Sehested. Deres Søn Cancellen Christen Thomesen Sehested. Hans Søn Axel Sehested 1662. Major Peder Tideman von Hauchvitz som døde 1669. General-Lieutenant Niels Rosenkrands til Stovgaard og Alsted som døde 1676. Oberst Henning Arnstróf, som døde 1751. Nu Kammer-Assessor og Apoteker Gotfried Schmidt i Horsens. Paa Gaarden, som forpagtes bort, staldes 180 Øxne og fødes ved 50 Stude. Ved Gaarden er en stor Frugt- og Køken-Have. Dertil ere gode Marker og Enge, god Skov, got Tørveskiær, Jagt og Fiskerie af Søe og Damme. Stovgaards-Aae sliller imellem Ribe- og Aarhus-Stifter. Deri fanges skønne Aal, Foreller og Krebs. Gardens Eiere søge Torning Kirke, som ligger ved bemelte Aae i Vradsherred. Hovedgaards Taxt 64 Tønder 7 Skp. Skovskylt 4 Skp. 1 Fierdingkar. Møllerskyld 12 Tønder 7 Skp. Skovskylt 4 Slp. 1 Fierdingkar. Møllerskyld 12 Tønder 5 Skiepper. Bøndergods 231 Tdr. 4 Skpr. 2 Fierdingkar.

Synderhoe, i Gyve Sogn Nørvangsherred, som og skrives Synderhoved, Syndesthoed, Syndershoe og Syndershoved, er en ucompleteret Sædegaard, liggende i Heden, og af maadelig Bygning. (1012) Eierne: Envold Lauridsen til Syndershoved 1570. Hans Enke-Frue Ingerd Terkildstrup 1754. Niels Jörgensen Donnerup 1765. Nu Sr. Zelleman. Hovedgaards Taxt 17 Tønder 5 Skiepper 1 Album. Skovskylt 2 Skiepper 2 Album. Tiender 13 Tønder.

Urupgaard, i Grensted Sogn Slagsherred, kaldet Ugerup, er i Matrikelen, beboet af Norbyer, Munker og Krabber, har ogsaa haft en anseelig Bygning af Brandmuur og Taarne med Graver om og Vindebroe, men da den i Fiende-Tid er bleven afbrændt, er den vel igien bleven opbyggt, men er nu ikkun en skikkelig Bondegaard, og maae for Navnets Skyld ikke confunderes med den store Herregaard Urup i Skanderborg Amt. 1689 gav Junker Christian Krabbe Herligheden bort fra Gaarden til Kongen for en Restance af Kop- og Ildsted-Skat samt Familie- og Folke-Skat, som beløb sig alene til 30 Rigsdaler. Af de gamle Eiere vides: Thomas Iwersön. Ham arvede Oluf Lawessön og hans Syster som havde Velbyrdig Mand Henril Wolstrup af Urup 1480. Peder Norby til Uropgaard 1535. Hans Søn Bendix Norby. Detlev Norby til Ugerup 1570. Bendix Norby 1626. Siden nogle af de Munker og Krabber indtil forbemelte Junker Christian Krabbe.

Vamdrupgaard. Eller Vrandrup Hovgaard, i Vamdrup Sogn Andstherred, er en liden Lystgaard og ligger paa den syndre Side Konge-Aaen. Der er nu egentlig ikkun en Bondegaard, men har fordm været en bekiendt Herregaard, som tvende Adelsmænd 1454 skreve sig til, nemlig Johannes Pors de Wranthorp og Velbaaren Mand Christiern Pors af Wrandorp. Siden har Gaarden tilhørt en Adelsmand navnlig Povel Abildgaard. 1538 fik Wulfgang von Uthenhaffuen, Kong FRIDRIK I Cancellen, Kongelig Bevilling, at de (1013) Landsbyer, Gaarde og Gods, liggende udi frie Enemerke til Wandrupgaard, skal herefter være og blive et frit Birk. Siden eiede Peder Rantzov denne Gaard og skrev sig til Wamdrup 1566. Han siden mageskiftede Gaard og Gods bort til Kong FRIDRIK II og fik Trøiborg igien, som Kongen havde forlænet til hans Broder den berømte Daniel Rantzov. See HOFFM. Fund. T. IV. p. 566.

Veile Ladegaard, see forhen Pedersholm.

De Kongelige Læns mænd paa Koldinghuus.

Dominus Petrus Advocatus castri Kalding 1279.
Herr Ludvig Albretsen 1326.
Herr Timme og Hr. Dole Godendorp 1340.
Hartvig og Waldemar Breyde 1348
Herr Tymme Nielssøn Rosenkrands til Stensballe Høvedsmand paa Kolding 1453.
Herr Mogens Ebbesøn 1479
Herr Niels Eriksøn Rosenkrands Høvedsmand paa Kolding 1487 1513.
Herr Oluf Nielsøn Rosenkrands 1517
Herr Mogens Bilde Lænsmand paa Koldingshuus 1523 1531.
Christoffer Johansen Lindenov 1541.
Iver Krabbe Embedsmand paa Kolding Slot 1549 1552.
Jörgen Rosenkrands 1555 1559
Povel Hvitfeld 1560
Morten Svensøn Høvedsmand paa Koldinghuus og Skodborg 1577.
Henrich Below 1583.
Caspar Markdaner 1585 1618.
Otte Brahe Pedersen 1618 1623
Gunde Lange 1623 1630
Caspar Munk.
Ernst Norman til Selsø 1633 1635
Jörgen Seefeld til Visborg 1652
Herr Steen Bilde 1656. (1014)

Amtmænd over Kolding Amt efter Souverainiteten.

Sigvard Lützov Capitain over Koldinghuus Amt 1667.
Otte Bilde 1676.
General-Major Ditlev Rantzov 1679 1684.
Simon Claus Svartz 1685 1699
Conferentsraad Ludvig Ernst von Woyda 1699 1727.
Etatsraad Johan von Jessen 1727 1733.
Geheimeraad Eggert Christopher von Linstov 1733 1737.
Geheimeraad Friderich Greve af Örtz 1737 1746
Geheimeraad Ludvig Wilhelm von Bülov 1746 og endnu.

Af Fogerne paa Koldinghuus vides følgende:

Morten Jensøn Foged paa Kolding 1445.
Oluf Pedersøn Husfoged paa Kolding 1465.
Knud Olufsøn Husfoged paa Kolding 1479.
Velbyrdig Sven Peder Skeel Slotsfoged paa Koldinghuus 1556.

Den berømte og høragtede Mand Hr. Jacob Johan Hirschnach Befalings Mand (eller Slots Foget)
paa Koldinghuus.

